

OSLOMET

VELFERDSFORSKNINGSINSTITUTTET NOVA

Unge i Flyt

Om et livsmestringsprogram for ungdom på 10. trinn

JON ROGSTAD & MATHILDE BJØRNSET

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Unge i Flyt

Om et livsmestringsprogram for ungdom
på 10. trinn

JON ROGSTAD OG MATHILDE BJØRNSET

Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Rapport 4/2021

Velferdsforskningsinstituttet NOVA er et institutt på Senter for velferds- og arbeidslivsforskning på OsloMet – storbyuniversitetet.

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
OsloMet – storbyuniversitetet 2021

ISBN (trykt utgave)
ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-779-1

ISSN 0808-5013 (trykt)
ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: Katrine Lunke Apeland
Desktop: Hussein Monfared
Trykk: Byråservice

Henvendelser om publikasjoner kan rettes til:

NOVA, OsloMet
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00

Nettadresse: www.oslomet.no/om/nova

Forord

Dette er sluttrapporten i en følgeevaluering av livsmestringsprogrammet Flyt, som er initiert av Kronprinsparets Fond. Tiltaket er ikke tenkt ut av Fondet alene. Ungdommer, organisasjoner, forskere og praktikere har gitt viktige innspill underveis, og et eget faglig råd følger Flyt og gir råd om innhold, bærekraft og vekst. I tillegg har institusjoner som Voksne for Barn bidratt i faglig utvikling, mens UngInvest AIB har vært en inspirasjonskilde. Kronprinsparets Fond drift av Flyt støttes av DNB, Egmont Fonden, North Star, Sparebankstiftelsen DNB, Stiftelsen Dam, Selvaag, Wilstar, Apeland, McKinsey & Company, Try og Wiersholm.

Underveis har vi hatt stor glede av samtaler og diskusjoner med Kronprinsparets styre: Kronprins Haakon, Kronprinsesse Mette-Marit, Kristin Halvorsen, Camilla Stoltenberg, Johannes Heggland, Susanne Munch Thore, Mawra Mahmood, Ole Edvard Wold-Reitan. En stor takk også til Fondets daglige leder, Irene Lystrup, og Monika Egeland Hammer og Tonje Glorvigen Apeland, samt Fondets faglige råd.

I tillegg vil vi takke foreldre og ledere som har stilt opp og besvart våre spørsmål. Størst takk går likevel til ungdommene som har stilt opp og besvart våre skjemaer ikke én eller to, men tre ganger!

Prosjektet var opprinnelig lagt til Fafo, men da prosjektleder, Jon Rogstad, skiftet arbeidssted til NOVA, OsloMet, ble prosjektet overført. Sluttrapporten er derfor et samarbeid mellom NOVA og Fafo. Takk til Mira Aaboen Sletten ved NOVA og Terje Olsen ved Fafo for kvalitetssikring.

Innhold

Sammendrag	7
1 Det store spranget	11
For å foregripe: Flere gleder seg til skolen.....	13
Analytisk rammeverk.....	13
Gangen i rapporten.....	17
2 Datagrunnlag og metode	20
Spørreundersøkelser.....	20
Intervjuer.....	22
3 Mestring og selvfølelse	23
Mestringsopplevelse.....	23
Selvfølelse.....	25
Flyts bidrag til å styrke ungdommene.....	28
Mulige negative virkninger.....	31
Oppsummering.....	32
4 Vennskap og sosiale relasjoner	33
Å snakke med folk du ikke kjenner fra før.....	33
Å ha minst én nær venn.....	35
Kobling mellom aktivitet og refleksjon.....	39
På seg selv kjenner man ingen andre?.....	40
Oppsummering.....	42
5 Alt starter et sted	43
Familiens betydning for Flyt-ungdommene.....	43
Flyt som et lokalt tiltak.....	49
Sted, sosiale hierarkier og fritidsaktiviteter.....	51
Oppsummering.....	53
6 Veivalg og motivasjon	55
Tryggere på å ta egne valg.....	55
Et veikart over framtiden.....	57
Fravær og nærvær på skolen.....	59
Oppsummering.....	60
7 Avslutning: Flyt gjør en forskjell	62
Økt mestringsfølelse.....	62
Deltakerne er bedre rustet til å møte nye mennesker.....	63
Forskjellig oppvekst i ulike deler av landet.....	63
Deltakerne tryggere på å ta valg om videre utdanning.....	64
Mer robuste etter deltakelse.....	64
Utfordringer for Flyt videre.....	64
Summary	66
Referanser	70

Sammendrag

I denne rapporten har vi evaluert Flyt, som er et livsmestringsprogram for ungdommer på 10. trinn. Blant deltakerne er det mange som er i sårbare livssituasjoner. Hovedspørsmålet er hvorvidt Flyt bidrar til å styrke deltakerne på måter som gjør dem bedre rustet til å kunne fullføre og bestå videregående opplæring. Den bærende ideen med Flyt er å gi unge metoder og kompetanser som bedrer deres muligheter til å gjennomføre skolen. Rapporten reiser fire spørsmål:

- I hvilken grad opplever deltakerne økt livsmestring?
- Fører deltakelse i Flyt til økt vennskap?
- Fører deltakelse i Flyt til økt tilstedeværelse på skolen?
- I hvilken grad uttrykker deltakerne at de har fått økt innsikt i egne ønsker og valg for framtiden?

Analysene er basert på kvantitative og kvalitative data, og ikke minst har vi fått anledning til å følge Flyt helt fra starten. Det innebærer at vi har fulgt de tre puljene som hadde fullført Flyt fram til februar 2021. For å måle endring før, underveis og etter deltakelse i Flyt har vi kontaktet deltakerne på flere tidspunkter. I tillegg har vi data fra sammenlikningsgrupper som ikke har deltatt i Flyt, bestående av ungdom på 10. trinn fra de samme stedene. Dessuten har vi intervjuet et utvalg foreldre og ledere i Flyt. De kvantitative dataene gir oss innsikt i de store mønstrene og eventuelle endringer over tid, mens de kvalitative intervjuene gir oss innsikt i mer komplekse forhold og årsaksforhold.

Når det gjelder rekruttering av deltakere, er Flyt rettet mot ungdom på 10.trinn, hvor særlig prioritet gis til unge i sårbare livssituasjoner. Mange av disse fungerer tilsynelatende i det daglige. De er valgt ut fordi lærere eller andre mente at de har høyere frafallsrisiko enn andre. De er på vippen, og når Flyt ble lansert var det rett før de skal velge studieprogram på videregående skole. Fravær fra skolen var ikke et stort problem for de unge på Flyt. Vi kan følgelig si at Flyt i stor grad må forstås som et forebyggende tiltak. Den gjennomgående utfordringen for de unge handlet om langvarige erfaringer med utenforskap, noe som vil kunne resulterer i at de også får faglige utfordringer på sikt.

Hovedfunn

Flyt gjør en forskjell for deltakerne. Særlig betydning har tiltaket når det gjelder den opplevde selvfølelsen og trygghet i å møte nye mennesker: Etter å ha deltatt i Flyt er deltakerne på om lag samme nivå som andre ungdom, et funn som må sies å være svært positivt. Vi ser også en markant økning i andelen som gleder seg til å gå på skolen, sammenliknet med før de startet i Flyt. I tillegg forteller deltakerne at de både vet mer om hva de vil bli og ikke minst at de er mer selvstendige når det gjelder å velge retning på videregående skole. Andre forhold

av betydning for de unge, blant annet knyttet til deltakernes familier og stedet de er vokst opp, er ikke like mulig å endre i løpet av et tiltak som er begrenset hva gjelder varighet og intensitet.

I mer detalj kan funnene oppsummeres i fem punkt:

(i) Flyt gir deltakerne økt mestringsfølelse

Analysene viser at deltakelse på Flyt virker etter intensjonen ved at deltakerne oppgir å ha høyere mestringsfølelse etter deltakelse enn de hadde da de startet. Funnet underbygges ytterligere om vi sammenlikner deltakerne med andre ungdommer som ikke har deltatt i Flyt. Mens den opplevde mestringen var lavere blant deltakerne på Flyt før tiltaket startet, er mestringsopplevelsen på tilnærmet samme nivå som blant andre ungdom etter avslutning av Flyt. På den måten bidrar Flyt til en *normalisering* når det gjelder mestringsopplevelsen blant deltakerne. En endring som resulterer i at ungdommene i Flyt er tilnærmet like andre ungdommer når det gjelder opplevd mestring.

Vi har også sett på deltakernes selvfølelse. Før deltakelse på Flyt har en betydelig andel av deltakerne et negativt selvbilde. Analysene indikerer at deltakere i Flyt blir *mer robuste*, noe som innebærer en bedring i opplevelsen av å håndtere sentrale forhold som konflikter, stress og følelser.

I tillegg styrker deltakelse på Flyt selvbildet blant deltakerne. Flertallet av deltakere i Flyt og sammenlikningsgruppen har et godt selvbilde. Da vi samlet inn data om deltakerne i Flyt før oppstart, var andelen med negativt selvbilde noe høyere enn andelen i sammenlikningsgruppen. Dette var ikke uventet, men kan snarere forstås som en forklaring på hvem som ble rekruttert til Flyt. Dataene vi samlet inn underveis og etter avslutning av Flyt indikerer at deltakere i Flyt nærmet seg sammenlikningsgruppen med hensyn til selvbilde. Etter Flyt er likevel det en noe større andel blant deltakerne på Flyt som har negativt selvbilde enn blant ungdommer i sammenlikningsgruppen. Gitt at Flyt er et tiltak med begrenset varighet og intensitet er det trolig grunn til å være svært fornøyde med at tiltaket lykkes i å igangsette endringer for en del av gruppen, om enn ikke alle.

(ii) Flyt gjør deltakerne bedre rustet til å møte nye mennesker

Etablering av nye vennskap og å gjøre deltakerne tryggere i møte med nye mennesker var et av formålene med Flyt. Gode erfaringer med å møte nye mennesker kan bidra til at overgangen til videregående skole blir lettere, og derigjennom fungere som beskyttelse mot frafall. Flertallet (seks av ti) mener at det har blitt lettere å snakke med nye mennesker etter at de ble med i Flyt.

De innsamlede dataene indikerte at de fleste (åtte av ti) hadde minst en nær venn i klassen før og etter deltakelsen i Flyt. Blant de som ble rekruttert var følgelig ikke fraværet av noen typer kontakter i egen klasse et gjennomgående problem. Samtidig viser analysene at det å ha minst en venn ikke er noen fullgod beskyttelse

mot opplevelsen av å være utenfor i de fellesskap man gjerne skulle være en del av. Før og etter deltakelse i Flyt svarer om lag fire av ti at de opplever denne formen for utenforskap. Imidlertid nyanseres bildet i de kvalitative intervjuene, hvor flere av deltakerne trekker fram at de opplever seg *mindre utenfor* etter å ha vært med i Flyt. Ikke minst var det en dominerende fortelling at de satt stor pris på møter med nye mennesker som de fikk gjennom å være med i Flyt. Flere ga uttrykk for at de gruet seg til at tiden med Flyt var over, og at de ville savne å treffe alle de nye vennene de hadde fått i Flyt.

(iii) Forskjellig oppvekst i ulike deler av landet

Stedet man er bosatt, og familien man vokser opp med har stor betydning for den enkelte. Deltakerne på Flyt er bosatt på ulike steder, som er forskjellige med hensyn til muligheter og verdier knyttet til videre utdanning. Familiene er også ulike. Mens noen familier er svært engasjerte i videre utdanning, er det andre familier som er mindre velfungerende.

Flertallet av deltakerne i Flyt har erfaring med utenforskap på stedet de har vokst opp. Mange framholdt at Flyt var viktig for dem fordi det ga dem mulighet til å treffe nye ungdommer på stedet. En betingelse for at møtene på Flyt skulle fungere, ble vi fortalt, var at de allerede etablerte sosiale hierarkiene fra skole og fritidsaktiviteter ikke ble reproduert på Flyt. Kort sagt, alle kunne ikke være med om deltakerne skal sikres en ny start. I intervjuene kom det fram at flere av deltakerne ikke hadde kommet dersom hele klassen hadde vært med i Flyt.

(iv) Flyt gjør deltakerne tryggere på å ta valg om videre utdanning

Deltakerne i Flyt går på 10. trinn og var i ferd med å finne ut hva de skulle velge videre. Mer enn seks av ti deltakere svarer at de har blitt tryggere på å ta egne valg etter at de har vært med i Flyt. Denne høye andelen sett i sammenheng med tidligere forskning på feilvalg og frafall viser et særlig positivt funn. Frafall kan forstås som en prosess som starter lenge før den enkelte elev dropper ut.

Redusert fravær er et av målene med Flyt. Analysene viste imidlertid at deltakerne i Flyt hadde lavt fravær fra skolen. Det er imidlertid ikke gitt at det mentale nærværet på skolen er tilsvarende høyt. I intervjuene fortelles det om mer aktivitet i timene og økt konsentrasjon fordi de nå har en plan for framtiden som gir motivasjon for å prestere. Mange av deltakerne trekker også fram hvordan Flyt har fått dem til å lage en mer realistisk plan for framtiden gjennom metoden «veikart», og det kan se ut som at dette har motivert mange for skolearbeidet. Dette viser at økt trygghet i å ta egne valg, kombinert med en realistisk og oversiktlig framtidsplan, kan ha økt nærværet på skolen for deltakerne.

(v) Mer robuste etter deltakelse

Flyt har som mål å gjøre ungdommene mer robuste, noe som i neste omgang kan bidra til å forebygge frafall på lengre sikt. Analysene indikerer at deltakerne blir mer robuste på områder som kan bidra til å forebygge senere frafall. I et prosessuelt perspektiv kan frafall forstås som et resultat av følgefeil. Et eksempel fra deltakere på Flyt, hvorav mange har sosiale utfordringer og langvarig erfaring med utenforskap, er hvordan det over tid kan gi faglige utfordringer i tillegg. En som gruer seg til friminuttet får trolig ikke med seg så mye av det faglige som skjer i timene. I beste fall kan følgelig Flyt forstås og fungere som en metode for å forebygge prosesser som over tid vil kunne lede til frafall. Analysene i denne rapporten gir gode resultater. Om det er tilstrekkelig til å snu ungdom på vippen er det imidlertid for tidlig å trekke sikre slutninger om ettersom frafall først måles fem til seks år etter at de begynte på videregående skole.

1 Det store spranget

Skolen er en arena med porøse grenser mellom rettigheter og plikter: Mens grunnskolen er obligatorisk, er det frivillig å ta videregående opplæring. Det er imidlertid sterke normative føringer om å fortsette med skolegang etter 10. trinn. Det, sammen med mangel på alternativer, resulterer i at de færreste unge problematiserer hvorvidt de skal starte på videregående (Rogstad 2021). Resultatet er talende: 98 prosent av de som fullfører 10. trinn, begynner i videregående opplæring samme år.¹ For de fleste er ikke spørsmålet om de skal ta videregående opplæring, men hvilket studieprogram de skal velge. Svaret er ikke opplagt, noe som for mange er en kilde til usikkerhet og frustrasjon. Mange spør seg: Hva skal og kan jeg jobbe med når jeg blir voksen, og må jeg virkelig velge allerede når jeg er 16 år? Vil jeg mestre videregående faglig og sosialt? Overgangen fra ungdomsskolen til videregående er blant de store sprangene: fra barndom til et ungdomsliv med ansvar for egne valg.

Denne rapporten handler om denne overgangen. Konkret skal vi evaluere Flyt, som er et livsmestringsprogram for ungdommer som har til felles at de går på 10. trinn og befinner seg i sårbare livssituasjoner.² (Flyt beskrives i detalj senere i kapitlet.) Ambisjonen med Flyt er å hjelpe deltakere slik at de trygges i å ta egne valg, å styrke vennskap og sosiale ferdigheter samt å redusere fraværet på skolen.

Flyt er et tiltak bestående av aktiviteter, øvelser og dialog. Programmet strekker seg over et år, med oppstart i høstferien etterfulgt av ti ettermiddager på ukedager. Flyt er ikke en del av det ordinære skoletilbudet. Samtidig er innholdet utformet for å virke inn på den enkeltes utdanningsløp, noe som i neste omgang vil være av samfunnsmessig betydning. I et utdanningspolitisk perspektiv kan Flyt best forstås som et tiltak for å øke gjennomføringen av videregående opplæring. Det overordnede spørsmålet i rapporten er om deltakelse i Flyt styrker ungdom i sårbare livssituasjoner på en måte som på sikt bidrar til å redusere frafallet.

Frafall er en vedvarende kilde til politisk bekymring og derfor et sentralt emne i debatten om utdanning i Norge.³ Tematikken ble for alvor satt på dagsordenen med Reform 94. I de snart 30 årene som har gått siden Reform 94, har

¹ [Lenke til Utdanningsdirektoratet](#)

² I en pilot har Flyt også vært gjennomført for unge på 9. trinn.

³ Myndighetene har initiert en rekke tiltak for å redusere frafallet. Ifølge tall Aftenposten hentet inn i 2015, hadde staten brukt minst 3,3 milliarder for å redusere frafallet siden 1994. [Lenke til Aftenposten](#)

frafallsandelen vært relativt stabil, men det har vært en viss nedgang fra 2015 [Statistisk sentralbyrå](#).⁴ I 2019 fikk nær åtte av ti (78,1 prosent) elever og lærlinger studie- eller yrkeskompetanse i løpet av fem/seks år. Dette er en økning i andelen som gjennomfører og består videregående opplæring, med om lag 6 prosentpoeng sammenliknet med perioden 2006–2012.⁵ Regjeringens ambisjon er at frafallet skal reduseres ytterligere. Den uttalte ambisjonen er at minst 5000 flere enn i dag skal fullføre hvert år innen 2025, og at 90 prosent skal fullføre hvert år innen 2030.⁶ Det er nærliggende å slutte opp om denne visjonen. For den enkelte er det av stor økonomisk, sosial og helsemessig betydning å fullføre skolen. I tillegg vil en reduksjon i det totale frafallet ha stor samfunnsøkonomisk betydning. Det er blant annet vist av Senter for økonomisk forskning, som har beregnet at en økning i andelen som fullfører videregående, fra 70 til 80 prosent vil gi en økonomisk gevinst tilsvarende 5,4 milliarder kroner (Falch et al. 2009).

Å delta i Flyt innebærer å bruke fritid for å forberede seg på framtiden. Gjennom øvelser og bruk av dialog som metode skal Flyt styrke ungdoms evne til å ta valg som framstår som meningsfulle for dem. Målet er å «bidra til at unge gjøres i stand til å gjennomføre videregående opplæring gjennom å styrke deres livsmestring». Flyt kan følgelig forstås som et supplement til skolens læreplan, hvor folkehelse og livsmestring er innført som et tverrfaglig emne. Den bærende ideen er å gi unge verktøy for å mestre skolen og å mestre livet.

Problemstillingene i rapporten er:

- I hvilken grad opplever deltakerne økt livsmestring?
- Fører deltakelse i Flyt til økt vennskap?
- Fører deltakelse i Flyt til økt tilstedeværelse på skolen?
- I hvilken grad uttrykker deltakerne at de har fått økt innsikt i egne ønsker og valg for framtiden?

Antakelsen er at svarene på disse fire spørsmålene kan gi innsyn i betingelser som er sentrale for å kunne fullføre og bestå videregående opplæring. Når vi ikke studerer frafall direkte, skyldes det at frafall er definert som å ikke ha fullført og bestått fem/seks år etter oppstart i videregående opplæring.⁷ I skrivende stund har følgelig ikke Flyt eksistert i tilstrekkelig mange år til at vi kan vurdere hvorvidt tiltaket faktisk bidrar til å redusere frafallet. Av den grunn vil vi her i stedet sette søkelyset på de nevnte betingelsene og hvordan enkelte ungdommer er bærere

⁴ Betegnende for situasjonen var en overskrift i Utdanningsnytt i 2015, «Frafallet på videregående skole går ikke ned» [Lenke til Utdanningsnytt](#).

⁵ Gjennomføring i videregående opplæring. [Lenke til SSB](#).

⁶ Ifølge regjeringen er målet at 5000 flere skal fullføre videregående hvert år fram til 2025, og 90 prosent skal fullføre innen 2030. [Lenke til NRK](#).

⁷ Fem eller seks år er avhengig av varigheten på vedkommendes studieprogram.

av ulike typer kjennetegn som medfører at de har større frafallsrisiko enn andre. Spørsmålet er altså hvorvidt Flyt bidrar til å styrke de ungdommene som deltar, slik at risikoen for frafall reduseres.

For å foregripe: Flere gleder seg til skolen

Innledningsvis vil vi foregripe noen sentrale funn, som underbygges i de kommende kapitlene: Hovedfunnet er at Flyt gjør en forskjell for deltakerne. Særlig når det gjelder den opplevde selvfølelsen og trygghet i å møte nye mennesker: Etter å ha deltatt i Flyt er deltakerne på om lag samme nivå som andre ungdom, et funn som må sies å være svært positivt. I tillegg forteller deltakerne at de både vet mer om hva de vil bli og ikke minst at de er mer selvstendige når det gjelder å velge retning på videregående skole. Andre forhold av betydning for de unge, blant annet knyttet til deltakernes familier og stedet de er vokst opp, er ikke like mulig å endre i løpet av et tiltak som er begrenset hva gjelder varighet og intensitet.

Likevel, etter at Flyt er ferdig, er det en markant økning i andelen som gleder seg til å gå på skolen, sammenliknet med før de startet. Mens 73 prosent før Flyt ga uttrykk for at de gledet seg til å gå på skolen, var andelen 85 prosent etter avsluttet deltakelse. Studier av elevers læringsmiljø indikerer at dette ikke bare handler om trivsel, men er avgjørende for tilegnelsen av kunnskap. Antakelsen er at et barn eller en ungdom som gruer seg til friminuttet, neppe er i stand til å lære mye i timene. Av den grunn er læring og sosiale relasjoner to avgjørende elementer i arbeidet med å fremme inkludering og tilhørighet til skolen (jf. NOU 2015: 2; Eriksen & Lyng 2018; Bjørnset et al. 2020; Seland et al. 2020).

At andelen som gleder seg til å gå på skolen, øker etter å ha deltatt i Flyt, aktualiserer spørsmål om *hvorfor*. Kan endringen tilskrives Flyt, og i tilfelle, hva forklarer at deltakelse i Flyt styrker ungdommene på måter som gjør at de trives bedre i skolehverdagen? Et første moment kan vi trekke inn allerede her. Det er at endringen må tilskrives endringer hos ungdommene, ettersom tiltaket ikke omfatter skolene.

Analytisk rammeverk

I planleggingen av Flyt ble det gjennomført en forstudie, hvor ressurspersoner som arbeider med ungdom, samt ungdommer selv ble intervjuet om hva de vurderer som avgjørende for å sikre en best mulig overgang mellom grunnskole og videregående opplæring (Reegård & Rogstad 2018). Studien ga innblikk i faktorer som gjør at enkelte unge er særlig sårbare og derigjennom er i en risikoposisjon med henblikk på senere frafall. En gjennomgående fortelling fra de unge handler om opplevelser med utenforskap og fraværet av mestringserfaringer. Dette er ungdom som er «emosjonelt slitne» (ibid.), samtidig opplever de å være ansvarlige for egen karriere. Opplevelsen av å ha ansvaret kan forstås i lys av langvarige utviklingstrekk i samfunnet kjennetegnet av individualisering (Ziehe 1989) og behov for anerkjennelse (Honneth 1992).

Blant nyere studier fra Norge er det flere som peker på at unge i dag har større frihet når det gjelder valg av utdanning, enn de hadde tidligere (Bakken & Elstad 2012; Markussen & Røed 2017). Denne utviklingen forhindrer ikke at forskere også finner at elever fortsatt får klassetilpasset veiledning fra rådgivere på skolene (Berg 2021), og at arbeidsmarkedet i Norge er sterkt kjønnssegregert (Reisel & Teigen (red.) 2014). I tillegg har det vært en betydelig nedgang i enkle og manuelle jobber som krever lite utdanning. Den dominerende fortellingen er at uten videregående opplæring er det ikke enkelt å finne seg noen jobb i et kompetanse-samfunn som det norske. Alt i alt er det kanskje ikke overraskende at skolen fortsatt har stor betydning for at ulikhet reproduseres (Knudsen 2021).

Frafall har en plass i denne fortellingen. Er det slik at unge skyves ut av systemet, eller er det snarere noe de velger? I praksis vil det være kombinasjoner av flere forhold. Blant de viktige risikofaktorene er forhold som øker sannsynligheten for lav mestringsfølelse, mens beskyttelse kan fremmes gjennom blant annet individuelle og relasjonelle faktorer samt tilføring av kunnskap om veivalg og aktuelle muligheter framover (Andersen & Dæhlen 2017; Reegård & Rogstad 2018; Rogstad 2021).

Flyt handler om ungdommene, deres opplevelse av mestring og derigjennom hvordan de over tid kan oppleve å få mer styring over eget liv. Dette perspektivet legger føringer på det analytiske rammeverket på to måter. For det første settes *ungdommene* og deres behov i sentrum for analysene. For det andre forstås frafall som en *prosess* mer enn som en enkeltstående handling. Ut fra dette perspektivet kan frafall plasseres som et ytterpunkt på en skala, hvor normert løp er i den andre enden. På dette punktet forankrer vi forståelsen i etablert forskning, som tematiserer unges vei inn og ut av skolen. Et eksempel er Hupfeld (2010: 1), som slår fast:

Dropping out seems to be a function of multiple factors across multiple domains, with the factors often interacting with each other. Indeed, students seem to drift toward dropping out as multiple situations compound each other, rather than making a single decision based on a single event.

At vi anlegger et prosessuelt perspektiv, er viktig i en diskusjon av hvordan frafall best kan forebygges og reduseres. Et tiltak kan vanskelig beskytte mot store og enkeltstående hendelser, men når vi som her forstår frafall som sluttresultat av mange (små) hendelser, er situasjonen en annen. At frafall må forklares med flere mer avgrensede hendelser, gjør at situasjonen på den ene siden framstår mer håndterlig, noe som er nyttig i lys av forebygging, samtidig som mange små hendelser peker mot stor grad av kompleksitet på den andre. Å styrke ungdom i sårbare posisjoner fordrer imidlertid ikke at alle faktorer som gjør dem sårbare, må håndteres. I mange tilfeller er det meningsfullt å styrke ungdommene på enkelte områder, som ved etablering av nye vennskap og ved å gi dem mestringsopplevelser, slik at de samlet blir mer robuste. Gitt at Flyt virker på denne måten, kan man forstå tiltaket som forebyggende mot senere frafall.

Spørsmålet er hvilke faktorer som setter ungdom i sårbare situasjoner, og deretter om Flyt er egnet til å påvirke disse faktorene. I beskrivelsen av Flyt framgår det at det skal være et program i livsmestring. Gjennom denne presiseringen kobler Flyt seg opp mot det nye læreplanverkets overordnede del, hvor folkehelse og livsmestring er tverrfaglige emner. Her heter det:

Folkehelse og livsmestring som tverrfaglig tema i skolen skal gi elevene kompetanse som fremmer god psykisk og fysisk helse, og som gir muligheter til å ta ansvarlige livsvalg. I barne- og ungdomsårene er utvikling av et positivt selvbilde og en trygg identitet særlig avgjørende.⁸

Livsmestring er et samlebegrep for ulike typer kompetanse. Tre elementer peker seg ut – personlig kompetanse, sosial kompetanse og faglig kompetanse. *Personlig kompetanse* er knyttet til selvfølelse, selvkontroll, utholdenhet, nysgjerrighet, evnen til å være optimistisk og føle meningsfullhet. *Sosial kompetanse* omfatter evnen til å skape sosiale kontakter og kunne håndtere sosiale situasjoner, følelse av tilknytning og empati. *Faglig kompetanse* omfatter kognitive og faglige ferdigheter. De to førstnevnte kan trolig forstås som nødvendige betingelser for den faglige kompetansen. I denne rapporten vil vi derfor legge mest vekt på personlig og sosial kompetanse.

I foreliggende litteratur skrives det imidlertid lite om livsmestring, men mer om sårbarhet og hvordan ungdom kan trenes i å bli mer robuste og håndtere ulike risikofaktorer (Sabates et al. 2010; Shean 2015; Helve & Evans (red.) 2013; Rosen et al. 2019). Innholdsmessig beskriver disse begrepene i stor grad de samme fenomenene. Kort sagt vil ungdommer med stor grad av livsmestringskompetanse også være mer robuste enn andre ungdommer.

I den sammenheng er det relevant også å trekke inn at livsmestring kan forstås både ut fra et subjektivt og et objektivt perspektiv. Det subjektive handler om den enkeltes opplevelse av egen situasjon og mestringsopplevelse(r). En slik subjektiv tilnærming vil ofte, men ikke alltid, overlappe med en tilnærming som tematiserer mer objektive forhold. Et objektivt perspektiv innebærer at det settes søkelys på kompetansen ulike personer besitter. Skillet mellom subjektive og objektive faktorer handler om perspektiv, noe som også har metodiske implikasjoner med hensyn til hvordan man kan og skal måle livsmestring. Subjektive mål består av hvordan informantene selv opplever et fenomen, en situasjon eller en kompetanse, mens objektive mål er uavhengig av den enkeltes vurderinger.

I begge tilfeller innebærer økt livsmestring at ungdommene blir mer robuste eller styrkes, noe som gjør det mer sannsynlig at de vil kunne gjennomføre videregående skole. I faglitteraturen er «resiliens» et relevant begrep, som vi vil oversette med «robusthet».

⁸ [Lenke til Utdanningsdirektoratet](#)

Educational resilience is the ability for youth who are particularly at risk due to personal or environmental conditions or experiences to succeed educationally (Rosen et al. 2019:1)

Resiliens leder oss til å sette søkelyset på hvorvidt Flyt bidrar til å gjøre de deltakende ungdommene mer robuste til tross for at de er bærere av visse risikoer for senere å droppe ut av skolen. Det er fire temaer Flyt er rettet inn mot (jf. kapittel 3). I analysen av sårbarhetsfaktorer har vi tatt utgangspunkt i disse fire, men vi har også gjort noen tilpasninger ut fra hva sårbare ungdommer generelt strever med. De fire sårbarhetsdimensjonene vi bruker som organiserende prinsipp i rapporten, er

- livsmestring
- vennskap og sosiale relasjoner
- sted og familie
- veivalg, motivasjon og fravær fra skolen

I praksis er det glidende overganger mellom de forskjellige dimensjonene. Fra et analytisk ståsted er det likevel relevant å skille dem fra hverandre. Ikke minst er en slik oppdeling viktig når vi skal se om Flyt bidrar til å gjøre deltakerne mer robuste, og i tilfelle på hvilket område.

I den sammenheng skal det også betones at det er flere liknende tiltak som Flyt. Det er aktører og institusjoner som arbeider med ungdommer som enten har falt ut, eller som står i fare for å falle ut av skolen på sikt. Et skille som lar seg gjenfinne i flere av disse tiltakene, går mellom metodene som benyttes. På den ene siden er det tiltak som i hovedsak er aktivitetsbaserte, mens det på den andre siden er tiltak som i større grad er basert på dialog som metode. I lys av en slik inndeling er Flyt interessant fordi opplegget i stor grad er lagt opp til å trekke veksler på begge de pedagogiske grepene.

Et siste moment i denne sammenheng er at Flyt også må ses i lys av folkehelse og livsmestring, som er et tverrfaglig emne i den overordnede delen av det nye læreplanverket. En del av bakgrunnen for å legge vekt på livsmestring er det såkalte Ludvigsen-utvalget (NOU 2015: 8) hvor det argumenteres for dybdelæring samt at elevene skal lære å se faglige, sosiale og emosjonelle komponenter i sammenheng. Et spørsmål er hvorvidt livsmestring er en løsning på utfordringene unge sliter med, og ikke minst om ungdom faktisk vil få det bedre gjennom økt vektlegging av psykisk helse. Madsen (2020) spør om folkehelse og livsmestring i praksis er en individualisering av strukturelle problemer, noe som innebærer at ansvaret for elevens opplevde stress skyves over på dem. Ut fra en slik forståelse er løsningen å styrke elevene så de blir bedre i stand til å håndtere stresset i stedet for å endre systemet slik at stresset reduseres. Rege tar til orde for at en slik

motsetning er kunstig.⁹ Tematikken er likevel aktuell for denne rapporten. Samtidig er det verdt å understreke at det er en viktig forskjell mellom ungdom som frivillig er med på et tiltak som følge av at de er i en sårbar livssituasjon med en økt risiko for frafall versus at folkehelse og livsmestring innføres som et obligatorisk emne i skolen rettet mot alle uansett livssituasjon.

Gangen i rapporten

I neste kapittel presenteres datagrunnlaget og metoder som benyttes i de etterfølgende analysene. De empiriske analysene er organisert i fire kapitler, som følger de ulike sårbarhetsdimensjonene. I kapittel 3 behandles livsmestring, kapittel 4 er viet vennskap og sosiale relasjoner, kapittel 5 tematiserer sted og familie, og kapittel 6 ser på videre veivalg, motivasjon og fravær fra skolen. I kapittel 7 har vi en avsluttende diskusjon hvor de fire dimensjonene ses i sammenheng.

Hva er Flyt?¹⁰

Flyt er et forebyggende fritidstilbud for ungdom i 10.klasse. I programmet får ungdommene 80 timer med organiserte aktiviteter, felles måltider, øvelser, samtaler og veiledning. Flyt består av fem moduler, gjennomføres lokalt og samler om lag 25 ungdommer på 10.trinn i hver kommune. Alle kan søke om å få delta. Deltakergruppa er mangfoldig, og settes sammen med særlig prioritet for de som kan stå i risiko for ikke å fullføre ungdomsskolen eller ikke begynne eller fullføre videregående opplæring.

Mål for programmet

Det overordnede målet for Flyt er å bidra til å sette ungdom i stand til å gjennomføre videregående opplæring, gjennom å styrke deres livsmestringsferdigheter. Fra forskningslitteraturen er det påvist noen faktorer som henger sammen med økt risiko for frafall, men det er også identifisert beskyttende faktorer. Flyt er designet for å påvirke den enkeltes resiliens. Det handler for eksempel om å oppleve sosial støtte fra jevnaldrende (vennskap) og voksenpersoner, om grad av målorientering, motivasjon for skolearbeid og selvtillit.

I delmålene for pilotprosjektet ble dette formulert slik:

- Ungdommer i Flyt har økt tilstedeværelse på skolen (reduert fravær)
- Ungdommer i Flyt opplever økt grad av livsmestringsferdigheter
- Ungdommer i Flyt har økt innsikt i egne ønsker og valg for fremtiden
- Ungdommer i Flyt har minst en god venn + har minst en god venn på skolen

Målgruppe

Flyt er et fritidstilbud for alle elever i 10.klasse på ungdomsskolen, men med særlig prioritet for de som står i en særlig risiko for utenforskap. Pilotprosjektet i Flyt viste hvordan balansen mellom ungdom i en risikoposisjon og ungdom som står i en sterkere posisjon i det sosiale fellesskapet er vesentlig for god gruppedynamikk. Rekrutteringen av ungdommer p.t. følger derfor en ikke-stigmatiserende praksis, med vekt på å få et mangfold i gruppa.

Det betyr at Flyt-deltakerne samlet sett har en økt disposisjon for sårbarhet sammenlignet med gjennomsnittet, men det betyr også at det er store variasjoner innad i gruppene. I Flyt rekrutteres altså både ungdom som lykkes godt i skolen fra før, har trygge sosiale konstellasjoner rundt seg

⁹ Kronikk i Dagens Næringsliv 22. oktober 2020

¹⁰ Beskrivelsen av Flyt er hentet fra Kronprinsparets Fond.

og opplever mestring, men også ungdom som strever med å håndtere livet sitt og ungdom som står i en uttrykt risiko for både å avslutte utdanning og falle utenfor fellesskapet. Om lag halvparten av alle deltakere har markører som kan henge sammen med økt risiko for frafall.

Tiltaksbeskrivelse

Flytprogrammet er et omfangsrikt program der intervensjonen varer ett år. Deltakerne er sammen i 80 timer fordelt på året, og har i tillegg øvelser og oppdrag de løser på egenhånd. Programmet har flere dimensjoner som sammen har til hensikt å virke positivt inn på den enkelte deltakers opplevde livsmestring.

Den første dimensjonen av tiltaket er derfor positiv aktivitet i et støttende fellesskap. I Flyt får ungdommer gratis aktiviteter, utstyr, opplevelser, måltider og samvær med jevnaldrende. Frafall kan henge sammen med sosioøkonomisk bakgrunn, manglende sosial støtte i nære relasjoner og en utsatt helsesituasjon. Flyt er innrettet for å redusere *konsekvensene* av slike ulikheter.

Den andre dimensjonen av tiltaket er å styrke deltakernes personlige egenskaper, sosiale kompetanser og evne til målorientering, faktorer som kan henge sammen med evnen til å gjennomføre en utdanning.

Den tredje dimensjonen handler om å involvere foreldre, skoler og lokalsamfunn i et styrkebasert tenkesett. På den måten kan også Flyt gi positive synergieffekter inn i skole, inn i dagligliv og inn i den enkelte familie.

Programmet har som helhet fokus på mestringsstrategier og framtidvalg og bygger på et styrkebasert tenkesett. Det faglige innholdet er utviklet sammen med Organisasjonen Voksne for Barn. Det konkrete innholdet i Flyt er bygget rundt følgende fem hovedtemaer:

- *Personlige egenskaper:* Flyt forsøker å påvirke mestringsforventning, økt kjennskap til egne styrker og egne grenser.
- *Sosiale kompetanser:* Flyt forsøker å påvirke relasjonell kompetanse, evnen til å håndtere ulike sosiale situasjoner og oppleve tilknytning og samspill med andre.
- *Emosjonelle kompetanser:* Flyt legger til rette for at deltakerne lærer om følelser, blir kjent med eget følelsesliv, øver på regulering og lærer ulike mestringsstrategier de kan bruke i sin hverdag.
- *Målorientering:* Flyt forsøker å påvirke deltakernes evne til å sette seg mål og jobbe mot dem på en konstruktiv måte. I Flyt trener deltakerne på å utholde ubehag på veien til å oppnå noe positivt på sikt.
- *Life skills:* Flyt søker å gi praktisk kunnskap, ferdigheter og vaner som henger sammen med økte muligheter for å gjennomføre videregående opplæring, for eksempel fysisk aktivitet, måltider, kurs i økonomisk mestring og annet.

Flyt-året fra start til slutt

Modul 1: Aktivitetsuke: Flyt starter med aktivitetsdager i høstferien med fokus på tilhørighet og fellesskap. Det er ulike aktiviteter i de forskjellige kommunene tilpasset lokale muligheter og ønsker. Felles for alle aktivitetene er at de ikke er konkurransepreget, de er ukjente for de fleste ungdommene og det er en kombinasjon av lavterskelaktivitet og mer eksklusive opplevelser som er unike og skreddersydde for Flyt. Et slikt eksempel er «Amazing race» som er et rebusløp med besøk på ulike arbeidsplasser, utdanningsinstitusjoner og landemerker. Et annet eksempel er «Farmen» - et opplegg der deltakerne skal mestre hverdagsoppgaver anno 1920.

Aktivitetene i modul 1 settes sammen med tre formål

- Gi den enkelte individuelle mestringsopplevelser (Se hva jeg fikk till!)
- Gruppa blir kjent og trygge på hverandre (Nå gleder vi oss til å møtes igjen!)
- Begeistre og motivere deltakerne (Flyt er både nyttig og gøy!)

Modul 2: Ettermiddagssamlinger: Når aktivitetsuka er ferdig fortsetter Flyt med ukentlige samlinger etter skoletid. Samlingene varer 2,5 time. Det er først en halv times måltid, deretter er det 2 timers annet programinnhold. Til sammen er det ti ettermiddagssamlinger, og hver samling tar for seg et viktig tema som henger sammen med resiliens og frafall. Eksempler på tema er vennskap, kommunikasjon, stressmestring, følelser og tanker. Hovedfokus er å gi ungdommene

kunnskap om – og strategier til å bygge positive følelser, engasjement, relasjoner, mening og mestring. Hver samling følger faste ritualer, der ungdommene «sjekker inn» i Flyt og deretter går gjennom tre stadier:

- Aktivere: En opplevelse, historie, filmsnutt eller lek som vekker kunnskap og interesse
- Erfare: Ny kunnskap, kompetanse og ferdigheter utvikles gjennom praktiske øvelser og dialog
- Reflektere: Mestringsstrategier og nye ferdigheter implementeres i «hverdagen» og ungdommene deler sine erfaringer med hverandre.

Hver samling avsluttes med at ungdommene får en liten plastbrikke med et symbol og en tekst som de henger på sitt eget nøkkelknippe. I løpet av Flytåret fylles dette nøkkelknippet gradvis med små artefakter som hjelper ungdommene til å huske det de har lært og gjort i programmet. I løpet av høsten inviteres alle foresatte til en egen temakveld hvor de får konkrete tips til hvordan de kan være gode veiledere for ungdom, og de får innblikk i hva ungdommene lærer i Flyt. Foreldrene får lære strategier for empatisk kommunikasjon, finne sine styrker og får noen tips til hvordan de kan støtte ungdommer i framtidsvalg.

Modul 3: Helgesamling i januar: Ettermiddagssamlingene er ferdige omtrent ved juletider. I januar møtes deltakerne igjen for en helgesamling før de skal ta sitt valg til videregående skole. På denne samlingen repeterer deltakerne alle strategiene de har lært i programmet. Fokuset er også å bruke denne kunnskapen til å ta et informert valg av videregående opplæring. Ungdommene veiledes i hvordan det de har lært kan brukes i møte med fremtiden. Her arbeider ungdommene spesielt med sitt individuelle veikart. Det er en metode som legger til rette for at man kan kartlegge egne styrker og ressurser, sette seg mål, tegne opp stegene man må ta for å komme dit man ønsker og legge planer for hvordan man kan møte både motgang og ha milepælsfeiringer.

Modul 4: Vårsamlinger: Fra og med kullet som startet i Flyt i 2020 gjennomføres samlinger hver måned om våren i 10.klasse. Samlingene har som formål å bidra til å vedlikeholde det sosiale fellesskapet i gruppa, men også å repetere innholdet i modul 2 og oppdatere og støtte hverandre i arbeidet med veikartet fra modul 3.

Modul 5: Oppfølgingssamling om høsten i VG1: Den siste samlingen i Flyt skjer når ungdommene har startet på videregående skole. Fokuset er spesielt på motivasjon for utdanning og på den enkeltes viktige bidrag i fellesskapet; medborgerskap. Ungdommene reflekterer sammen over hva som skal til for å lykkes i løpene de selv ser for seg, de kan få hjelp til å engasjere seg i organisasjoner eller fritidsaktiviteter og de kan også melde interesse for å delta i Kronprinsparets Fonds øvrige nettverk for ungdom, for eksempel Ungdomspanelet for Flyt. Alle får attest for sin deltakelse og gjennomføringen av Flyt blir feiret.

Gjennomføring og ansvarsdeling

Flyt gjennomføres av Kronprinsparets Fond som prosjektleder i samarbeid med norske kommuner. Den faglige utviklingen av Flyt gjøres i samarbeid med Voksne for Barn, men også med viktige bidrag fra andre aktører, for eksempel et faglig råd bestående av forskere, praktikere og ungdom selv.

Kommunene og Fondet rekrutterer sammen ledere som lokalt driver Flyt. Disse har lokal tilhørighet og relevant kompetanse og arbeidserfaring. Oppdraget som Flytleder er honorert og kan kombineres med annet arbeid. Alle Flytlederne får opplæring i Flytmetodikken og det teoretiske rammeverket. Det faglige innholdet i Flyt er helt likt i alle kommuner, og lederne trenes i å gjennomføre programmet ut fra en detaljert «Dreiebok».

Kommunen har en lokal prosjektleder som bidrar til å lage gode praktiske rammer rundt Flyt. Det betyr at kommunen har ansvar for all praktisk forberedelse og gjennomføring av programmet. Det er også opp til kommunen å rekruttere deltakere til programmet.

2 Datagrunnlag og metode

I dette kapitlet redegjør vi for datagrunnlaget og metoden rapporten bygger på. Vi har fulgt Flyt fra start og over tid, og har fulgt alle de tre puljene som har fullført Flyt fram til februar 2021. For å måle endring etter deltakelse i Flyt har vi kontaktet deltakerne på flere tidspunkter. Videre bygger vi på både kvalitative og kvantitative data, da alle deltakerne har fått tilsendt spørreundersøkelser i tillegg til at vi har intervjuet dem i grupper eller enkeltvis. De kvantitative dataene gir oss innsikt i de store mønstrene og eventuelle endringer over tid, mens de kvalitative intervjuene gir oss innsikt i mer komplekse forhold og årsaksforhold.

Alle data vi har brukt i rapporten, er anonymisert, slik at de det gjelder, ikke skal kunne identifiseres. Siden hovedgruppen informanter er ungdom i en sårbar situasjon, har vi lagt særskilt vekt på at forskningen er gjort på en etisk forsvarlig måte og er forankret i forskningsetiske retningslinjer. Vi har søkt om å gjennomføre og fått godkjent fra NSD personvernombud for forskning.

Spørreundersøkelser

Vi har sendt ut spørreundersøkelser på nett til tre ulike grupper: 1) deltakere, 2) sammenlikningsgruppe og 3) foreldre.

Spørreundersøkelsen ble sendt til deltakerne på fire ulike tidspunkt, en nullpunktsundersøkelse før eller rett etter at de hadde startet i Flyt, en etter aktivitetssuken, en etter at temakveldene var over, og en sluttpunktsundersøkelse etter at Flyt var ferdig. I de etterfølgende analysene vil vi kun presentere nullpunkts- og sluttpunktsundersøkelsene, for å gi et mest mulig presist bilde av hvorvidt Flyt faktisk hjelper og bidrar til endring fra oppstart til avslutning. I rapporten har vi slått sammen de tre puljene og de ulike stedene, slik at vi presenterer svarene til alle deltakerne sett under ett. Dette er for å kunne gjøre mer robuste analyser og følgelig kunne trekke sikrere slutninger om mønstre og trender. Se tabell 2.1 for en oversikt over spørreundersøkelsene sendt ut til de ulike puljene og antallet respondenter på de ulike undersøkelsene.

Tabell 2.1 Oversikt over de ulike spørreundersøkelsene og antall respondenter (N).

Pulje	Sted	Antall deltakere	Nullpunkt	Sluttpunkt
Pulje 1: pilot	Sarpsborg og Hurdal	67	N = 50	N = 40
Pulje 2	Sarpsborg, Drammen og Søndre Land	59	N = 33	N = 49
Pulje 3	Sarpsborg, Hurdal, Søndre Land, Bremanger og Kinn	91	N = 52	N = 68
Totalt		217	N = 135	N = 157

I tabell 2.1 ser vi at Hurdal var med i piloten samt i pulje 3. I piloten var alle på trinnet på en skole med, mens i de andre gruppene var det et utvalg ungdommer fra ulike skoler. Piloten i Hurdal skiller seg dermed fra de andre gruppene i sammensetningen av deltakere.

Spørreundersøkelsen ble sendt deltakerne på SMS. Vi vurderte denne kontaktformen som hensiktsmessig siden ungdommene gjennomgående har egen smarttelefon som alltid er tilgjengelig. Det har likevel vært utfordrende å få ungdommene til å svare på alle undersøkelsene. Flere ganger har vi samkjørt utsendelsen av undersøkelsen med tidspunkt ungdommene møttes gjennom Flyt, og dette fungerte bedre enn å sende ut undersøkelsen på et tidspunkt der ingen av lederne kunne sette av tid til eller minne deltakerne på å svare. Noen av spørsmålene i undersøkelsene kan oppfattes som sensitive, og derfor er det mulig å hoppe over spørsmål man ikke vil svare på. Dermed har et ulikt antall deltakere svart på undersøkelsene sendt ut på de ulike tidspunktene, og på de ulike spørsmålene. I figuroverskriftene står det totale antallet som har svart på det spesifikke spørsmålet.

En begrensning ved dataene følger av at antall deltakere i Flyt er begrenset. For å kunne gjøre best mulig analyser og synliggjøre eventuelle endringer har vi slått sammen stedene og puljene. På den måten får vi størst muligheter til å gjøre analyser med det antall deltakere som har svart på undersøkelsen. Sett under ett svarte 62 prosent av deltakerne på nullpunktsundersøkelsen, mens 72 prosent svarte på sluttpunktsundersøkelsen. Dette er en svarprosent som er høyere eller på linje med mange andre spørreundersøkelser. Et eksempel kan være SSBs levekårsundersøkelse fra 2019, hvor svarprosenten er 57.

Når det likevel er begrensninger knyttet til antallet deltakere, skyldes det at man må tolke endringer med varsomhet. Få respondenter innebærer at selv små endringer i vurderinger kan framstå som større enn de i realiteten er. Det kan også resultere i at det er vanskelig å identifisere eventuelle trender, fordi fordelingene går opp og ned, litt ut fra dagsform hos respondentene. I tillegg er det et problem at ikke alle deltakerne svarte på undersøkelsen. Det kan tenkes at de som valgte å svare, er de som er mest positive. For å kunne trekke sikrere slutninger om eventuelle endringer i deltakergruppen ønsket vi å sammenlikne resultatene med ungdommer som ikke hadde deltatt i Flyt, men som ellers var tilnærmet like. Gjennom skoler på de aktuelle stedene fikk vi kontakt med andre ungdom

(skoleklasser) som var på samme alder som deltakerne i Flyt. Erfaringsmessig er det vanskelig å rekruttere informanter til å være med i en sammenlikningsgruppe, men etter mye innsats fikk vi en sammenliknbar gruppe. Til sammen består sammenlikningsgruppen av 188 respondenter, fordelt på ulike steder og tidspunkt. I likhet med deltakerne i Flyt, bestod sammenlikningsgruppen av 15/16 år gamle ungdommer, med en liknende kjønns sammensetning (56 prosent jenter og 44 prosent gutter). I kapittel 5 skal vi også se at deltakerne og sammenlikningsgruppen har liknende familiebakgrunn, noe som indikerer at det er hensiktsmessig å bruke sammenlikningsgruppen for å avdekke Flyts betydning.

I presentasjonene er svarene fra deltakerne i Flyt holdt opp mot denne gruppen, for å gi et bedre bilde av hvorvidt og eventuelt hvordan deltakerne skiller seg fra øvrige elever. Det er også sendt ut en survey til et utvalg foreldre til deltakere i Flyt.

De kvantitative funnene presentert i rapporten er på signifikansnivå 0,05, tosidig test.¹¹

Intervjuer

De kvalitative intervjuene er viktige for å komme mer i dybden av hvordan informantene tenker om mer komplekse forhold og sammenhenger, enn det vi kan fange inn med bruk av standardiserte spørsmål. I de kvalitative intervjuene fulgte vi en spørreguide, men samtalene ble også påvirket av det informantene var opptatt av at var viktig for dem og deres situasjon. Vi har gjennomført intervjuer med 1) deltakere, 2) ledere og 3) foreldre.

De kvalitative intervjuene ble gjennomført i flere runder. Med bruk av gruppeintervju har vi møtt 66 deltakere. I hvert intervju traff vi 4–6 ungdommer, og snakket med dem i en drøy time. Disse intervjuene ble gjennomført i egne rom i forbindelse med aktiviteter i Flyt. På den måten kunne vi møte ungdommene der de er. Lederne ved hjelpelige med det praktiske rundt intervjuene. Noen intervjuer ble også gjennomført over telefon og med bruk av Skype. Dette skyldes pandemien, som for en periode umuliggjorde intervjuer ansikt til ansikt. Noen deltakere intervjuet vi tidlig i deltakelsen i Flyt, noen omtrent halvveis og noen mot slutten. I tillegg gjennomførte vi intervjuer med seks ungdommer omtrent et år etter at de hadde vært med i Flyt.

Det ble gjort lydopptak av intervjuene etter deltakernes samtykke. Vi fikk også muligheten til å bli med en gruppe deltakere på en utflukt og samtale med ungdommene hele dagen mens de gjennomførte de planlagte aktivitetene, i tillegg til at vi har observert ulike samlinger underveis.

I tillegg er det gjennomført telefonintervjuer med fire ledere samt syv foreldre til deltakere.

¹¹ Kilde: programvaren Zigne

3 Mestring og selvfølelse

Temaet for dette kapitlet er livsmestring og hvorvidt deltakelse i Flyt øker deltakernes opplevde mestring på sentrale områder. Dette er en tematikk som ble tatt opp i planleggingen av Flyt, hvor det ble pekt på at mestring og motivasjon er to faktorer som er tett og gjensidig forbundet (Reegård & Rogstad 2017). I rapportens innledning pekte vi også på at folkehelse og livsmestring fra høsten 2020 er innført som et tverrfaglig tema i læreplanverkets overordnede del. Av den framgår det at livsmestring er en etikett som favner flere emner, som fysisk og psykisk helse, selvbylde, identitet og mellommenneskelige relasjoner. For å fange inn en bred forståelse av livsmestring har vi organisert kapitlet i tre deler: for det første deres subjektive mestringsopplevelse, for det andre deltakernes selvfølelse, og for det tredje i hvilken grad deltakelse i Flyt har bidratt til å gjøre deltakerne mer robuste.

Mestringsopplevelse

Vi starter kapitlet med observasjoner vi gjorde om hvordan aktiviteter var en sentral del av ungdommenes trening og læring i livsmestring. Et eksempel var en tur ungdommene gjorde til den såkalte Farmen-gården, som ligger i Østfold. Dette er et sted hvor ungdommene får prøve seg på aktiviteter som minner om TV-programmet *Farmen*. De skulle blant annet lage mat med et svært enkelt utekjøkken, og det var konkurranse i øksekast. Ikke minst var det en dag fylt med moro og opplevelser sammen med andre.

Enkelte vil trolig sette et spørsmålstegn ved hva ungdommene lærer på en slik tur, og ikke minst nytteverdien av denne typen aktiviteter for å forebygge senere frafall fra skolen. Når vi har valgt å starte kapitlet nettopp der, skyldes det at Flyt starter med en aktivitetsuke. Og det er lett å se at turer og aktiviteter kan ha en viktig funksjon i å knytte grupper sammen – skape et godt team, som får erfaring med å løse oppgaver i fellesskap. Denne mekanismen kan sies å være den direkte effekten. En mer indirekte konsekvens er at aktivitetsbasert mestring også kan få betydning utover å knytte en gruppe tettere sammen. Erfaringer med mestring for den enkelte kan fungere som ringer i vannet og få virkning utover en selv. Det er altså virkninger som både får betydning på andre arenaer (som skolen og i arbeidslivet), og som er av varig karakter.

Da jeg så øksen sitte i målskiven og bli stående, var noe av de kuleste jeg har opplevd. Jeg fikk det til i en konkurranse. Hvor det betød noe. Og jeg som ikke pleier å få til noe som helst.

Tenkning om forbindelser mellom erfart aktivitet og opplevd mestring er ikke forbeholdt Flyt. Vi viser til tre andre eksempler på ungdomstiltak som satser på aktiviteter for å gi de unge mestringsopplevelser. Det første er Windjammer, som er rettet inn mot ungdom som står i fare for eller som har droppet ut av skolen.

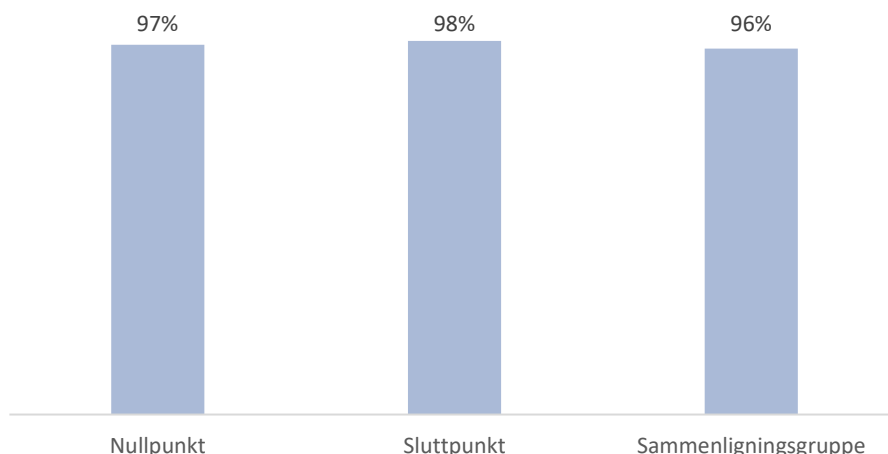
Gjennom programmet kan ungdom inngå som fullverdig mannskap på seilskuten «Christian Radich» på et tokt som varer om lag en måned ([lenke til windjammer.no](http://windjammer.no)). Om bord møter ungdommene ekstreme aktiviteter, som å følge vaktlag gjennom hele døgnet, å klatre opp i masten og å styre skuta. Men aktiviteter for mestring trenger ikke å være så ekstreme. Et annet eksempel er Café Hanco, som er en fleksibel læringsarena tilknyttet Glemmen videregående skole. Her driver ungdom som har avbrutte opplæringsløp, kafé med kjøkken og håndterer kunder. I tillegg skjer det andre aktiviteter knyttet til media samt bygg og anlegg. Hanco bruker aktiviteter og turer bevisst for å gi de unge mestring (se Rogstad 2021). Naturen og aktiviteter er også viktig for tiltaket Dale Oen Experience, hvor ungdom som har sluttet på skolen, blir tilbudt et oppdagerår som bruker naturen for å gi mestringsopplevelser ([lenke til Stiftelsen Daleoen](#)).

Flyt kan skrives inn i fortellinger om aktiviteter og mestring, men er samtidig noe mer. Etter aktivitetsuka, som er i høstferien, arrangeres det ukentlige temakvelder hvor forskjellige emner settes på dagsordenen. Formålet med temakveldene er å bruke dialog som metode for å gi de unge strategier til å håndtere situasjoner de kan møte senere i livet. Særlig viktig er det å trygge dem med hensyn til å ta egne valg og styrke dem for å nå egne mål. Dette gjøres blant annet gjennom å jobbe med individuelle veikart, hvor den enkelte kartlegger egne styrker og ressurser, og setter opp mål og hvordan de kan realiseres (jf. boks om Flyt i kapittel 1). I tillegg tematiseres forhold som stressmestring og følelser.

Spørsmålet for evalueringen er følgelig om Flyt fungerer etter intensjonen, og hvorvidt deltakerne subjektivt opplever økt mestring. Det siste emnet er hvorvidt de eventuelle effektene er varige.

I spørreundersøkelsen spør vi direkte om deltakerne subjektivt mener at de styrkes på deres opplevde mestring. Resultatene viser tre slående forhold: For det første er andelen som opplever mestring, høy: Mer enn ni av ti svarer positivt på direkte spørsmål, slik det er presentert i figur 3.1. For det andre synes det å være liten endring fra nullpunkt til sluttunkt. Det sistnevnte er likevel av mindre interesse ettersom andelen er høy i utgangspunktet. Potensialet for forbedring er følgelig ikke stort. Det tredje momentet er at deltakerne i Flyt skiller seg lite fra sammenlikningsgruppen på dette punktet. Når det gjelder opplevd mestring, er følgelig konklusjonen at deltakere i Flyt er omtrent like ungdom i sammenlikningsgruppen, og de fleste opplever noe mestring, om enn ikke på alle områder.

Figur 3.1 «Opplever du mestring?» Andel som svarer «ja, i stor grad» og «ja, i noen grad». N = 129. Sammenlikningsgruppe: N = 147.

Resultatene fra figur 3.1 må imidlertid ikke lede oss til å anta at ungdommene i Flyt opplever like mye mestring som andre ungdommer. Det vi har avdekket så langt, er andelen som opplever mestring totalt sett. Hvilke områder man opplever mestring på, og hvor altomfattende denne erfaringen er, kommer ikke fram i figuren. Dette poenget underbygges i de kvalitative intervjuene. Flertallet av Flyt-deltakerne gir uttrykk for noe mestring. Samtidig skiller deltakerne seg ut ved at det er andre arenaer, deriblant sosiale relasjoner, hvor de ikke opplever mestring på samme nivå som ungdommene som inngår i sammenlikningsgruppen.

Da kan man spørre om hva som er situasjonen for deltakernes familier. Ut fra de kvantitative dataene kan det framstå som om familiene til Flyt-ungdommene fungerer tilfredsstillende. For mange av familiene er trolig dette bildet riktig, samtidig dekker statistikken over at det er betydelig variasjon. Gjennom de kvalitative intervjuene med ungdommene og lederne i Flyt framgår det at mange av familiene ikke fungerer like godt.

Selvfølelse er et mer overordnet tema, som fanger opp hvordan ungdommene opplever egen væren i verden. Selvfølelse og identitet, altså hvem man er i forhold til andre, er svært viktige temaer når det gjelder hvordan de unge opplever å ha det i dagliglivet. Resultatene fra spørreundersøkelsen indikerer at til tross for at deltakerne ligger omtrent på nivået med sammenlikningsgruppen når det gjelder erfart mestring, er situasjonen en annen om vi ser på deres selvfølelse.

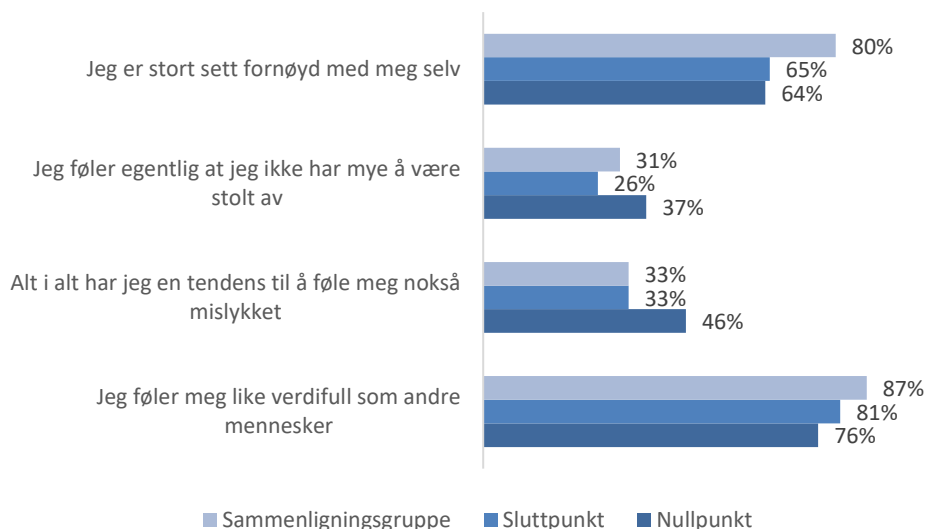
Selvfølelse

I rapportens innledning presenterte vi tre ulike typer kompetanse som inngår i livsmestring. Den første er personlig kompetanse som handler om den enkeltes selvfølelse. Samtidig er selvfølelse og identitet en del av selvet som også formes i relasjon til andre. Av den grunn er det nærliggende å forstå denne delen av livsmestringen både som et premiss for og et resultat av det å inngå i sosiale relasjoner.

I punktet over framgikk det at en betydelig andel av deltakerne i Flyt har en opplevelse av at det er ting de mestrer. Ved å gå mer inn i spørsmål som tematiserer viktige aspekter ved selvfølelsen, framgår det imidlertid at deltakerne i Flyt skiller seg fra sammenlikningsgruppene på sentrale områder. Fra det kvantitative materialet har vi tatt med fire spørsmål, som både er positivt og negativt ladede. Det vil si at det er spørsmål om hvorvidt de opplever at de får noe til (positivt), og at de ikke får det til (negativt). Det første spørsmålet er generelt formulert, men søker å identifisere en overordnet oppfatning av hvilket selvilde man har når man ser seg selv i forhold til andre: «Jeg føler meg like verdifull som andre mennesker». Om vi sammenlikner situasjonen før oppstart og etter avsluttet deltakelse, framkommer det et viktig mønster. La oss starte med sammenlikningsgruppen, hvor ni av ti (87 prosent) svarer at de ser seg selv som like verdifulle som andre mennesker. Blant deltakerne i Flyt viser figur 3.2 at de lå noe lavere før de startet. Da var det 76 prosent som svarte bekreftende på at de ser seg selv som like verdifulle som andre, noe som er 11 prosentpoeng lavere enn i sammenlikningsgruppen. Etter å ha deltatt i Flyt skjer det imidlertid en endring. Da er det 81 prosent blant deltakerne som ser seg selv som like verdifulle som andre, noe som innebærer at de nærmer seg sammenlikningsgruppen. Her skal det imidlertid understrekes at tallene er små, så feilmarginene blir store. Det er likevel rimelig å tolke resultatene som en indikator på at det skjer en positiv endring i løpet av perioden med Flyt, uten at vi dermed kan konkludere med at det er en direkte årsakssammenheng. Det skal også trekkes fram at majoriteten av ungdommene, enten de har deltatt i Flyt eller er i sammenlikningsgruppen, ser seg selv som like verdifulle som andre mennesker.

Fordi antallet informanter er lite, og ikke minst som følge av at dette er forhold og oppfatninger som det er vanskelig å måle, har vi tatt med flere spørsmål som dekker ulike dimensjoner ved selvfølelsen. Dette er gjort for å få et samlet bilde og for å se hvorvidt det er mulig å identifisere et mønster. Det interessante er å få svar på hvorvidt deltakelse i Flyt synes å styrke ungdommene når det gjelder selvfølelse, slik at de blir mer robuste, noe som må antas å gjøre det enklere for dem å fungere i møtet med andre og i det å møte nye mennesker, for eksempel i videregående opplæring.

Figur 3.2 Fordelinger på påstanden om man føler seg verdifull, om man er stolt over seg selv, hvor fornøyd med seg selv man er, og hvorvidt man føler seg mislykket. Tiltaksgruppe N = 123. Sammenlikningsgruppe: N = 163.

Det andre spørsmålet i figur 3.2 tematiserer en generell misfornøydhet med seg selv. Spørsmålet er «Jeg har ikke mye å være stolt over». Som tidligere nevnt har vi valgt positivt og negativt ladede spørsmål, som en kontroll mot tendenser til «ja-siing». I likhet med det første spørsmålet ser vi også her at deltakerne i Flyt endrer vurdering fra nullpunkt til sluttpunkt. Faktisk er det en lavere andel som mener de har lite å være stolt over på sluttpunktet, enn det er som svarer dette i sammenlikningsgruppen. Blant deltakerne i Flyt var det en reduksjon i andelen som mener de ikke har mye å være stolt over, fra 37 til 26 prosent, mens andelen i sammenlikningsgruppen er 31 prosent. Ut fra disse resultatene kan vi igjen konkludere med at det er et mønster i fordelingene som indikerer at ungdommene i Flyt har nytte av å delta. Samtidig skal det bemerkes at mer enn én av fire av dagens ungdommer ikke synes å være påtakelig stolte av seg selv. Dette spørsmålet forteller imidlertid ikke om alvorlighetsgraden, som trolig vil variere.

På den motsatte enden av skalaen mellom positivt og negativt selvbilde er spørsmålet hvorvidt man «stort sett er fornøyd med meg selv». Av figur 3.2 framgår det at hele åtte av ti (80 prosent) i sammenlikningsgruppen svarer bekreftende på dette spørsmålet. Dette en andel som ligger betydelig høyere enn resultatet for deltakerne i Flyt både før og etter deltakelse. For deltakerne skjer det i realiteten svært lite om man sammenlikner det med andelen som gir uttrykk for at de ser positivt på seg selv (64 mot 65 prosent).

Det er likevel interessant å sammenlikne fordelingen for positiv selvfølelse med andelen som gir uttrykk for en negativ selvfølelse. På påstanden «Alt i alt har jeg en tendens til å føle meg nokså mislykket», framgår det av figur 3.2 at deltakerne i Flyt oppnår en betydelig forbedring, og at de etter avsluttet deltakelse er på linje med sammenlikningsgruppen: Mens 46 prosent av Flyt-deltakerne ga uttrykk for

at de alt i alt følte seg nokså mislykket, er andelen 33 prosent når de avslutter i Flyt. Dette er samme andel som i sammenlikningsgruppen.

Hva er så det samlede mønsteret når det gjelder selvfølelse? Med utgangspunkt i de innsamlede dataene er det tre inntrykk som dominerer. For det første skiller deltakerne i Flyt seg noe fra sammenlikningsgruppen. En noe høyere andel har et negativt selvbilde, noe som samsvarer med at en noe lavere andel gir uttrykk for positiv selvoppfatning. For det andre synes Flyt å styrke selvbildet blant deltakerne. Det er imidlertid verdt å understreke at Flyt synes å virke godt for å redusere en negativ selvoppfatning. For det tredje har det store flertallet av både deltakerne i Flyt og i sammenlikningsgruppen et godt selvbilde, med en dominerende positiv oppfatning. Når det er sagt, skal det også betones at mer enn én av fire ungdommer i denne aldersgruppen uttrykker en type sårbarhet når det gjelder oppfatninger om seg selv. Dette er en betydelig andel og indikerer at dette er en alder hvor usikkerheten om hvem man er, og hvordan man passer inn i forhold til andre, er framtrædende.

Flyts bidrag til å styrke ungdommene

Et av siktemålene med Flyt er å styrke ungdommene som deltar. Dette skal skje ved at de gjennom aktiviteter, øvelser og dialog blir mer robuste på områder der de tidligere var sårbare. Gjennom presentasjonen av tallmaterialet i det foregående har vi synliggjort at ungdommene i Flyt i stor grad gir en lik vurdering av seg selv etter at de har deltatt i Flyt, som unge i sammenlikningsgruppen. Av den grunn er det rimelig å konkludere med at Flyt virker med hensyn til den første dimensjonen av livsmestring. Vi vil likevel dvele litt mer ved spørsmålet om hvorfor. Hva er det som skjer i Flyt som virker styrkende på de unge? Dette var spørsmål både i spørreundersøkelsen og i de kvalitative intervjuene. En av ungdommene beskrev det slik:

For meg i hvert fall har alle tingene vi har gjort, betydd like mye. Mest for det at, i hvert fall for meg har det gjort meg mye mer selvsikker, så jeg har blitt litt tøffere enn det jeg ...

Forsker: Var det noe spesielt du vil trekke fram?

For meg var alt like bra, men jeg likte veldig godt den dagen hvor vi lærte om følelser. Hvor vi lærte om de generelle følelsene vi har, og hvordan de påvirker hverdagen vår, og hvordan man kan kontrollere det for å få det bedre

Denne informanten, som de fleste når vi spurte dem, la vekt på at disse situasjonene lærte dem om ulike aspekter ved emosjonell trening, deriblant å håndtere konflikter og å bli bedre kjent med seg selv. Stor oppmerksomhet på betydningen av dialog og det å snakke om emosjonelle forhold kan lede oss til å tape av syne at mye av mestringen også skjedde gjennom aktivitet. Om vi lytter til ungdommene, synes imidlertid deres forståelse å være klar:

Flyt får terningkast 5. Gøy å være her. Lære nyttige ting. Jeg kaller det livsmestring. Takle ulike følelser og stress og press.

Mange trakk også fram nytten av at de lærte konkrete teknikker i form av å gjøre øvelser, noe de kan ta med seg videre når de kommer opp i liknende situasjoner. En øvelse flere trakk fram, var hvordan de kunne få ro ved å bruke pusten:

Ja, det har hjulpet. Vi skulle puste foran et lys uten at det slukket. Det var bra.

Samtidig ble det trukket fram at Flyt ikke er eller kan være noen mirakelkur. For det første er det begrenset i omfang, for det andre får man jo ikke fjernet en del av de forholdene som skaper stress, usikkerhet og bekymring.

Det har jo hjulpet på noe, men ikke på alt. Blir jo like stressa før en prøve.

I tillegg var det en stor gruppe av deltakerne i Flyt som var sårbare etter langvarig erfaring med utenforskap og mobbing. For dem var Flyt en viktig arena, og ikke minst var det avgjørende at de møtte andre mennesker i Flyt enn dem de traff på skolen. Samtidig var det en erkjennelse blant ungdommene om at Flyt ikke kunne løse alle deres utfordringer, men det kunne gi dem rom til å få puste.

Jeg har så store utfordringer med mobbing og annet. Da er det begrenset hva et program kan gjøre.

Andre var igjen mest frustrert over situasjonen på skolen og ikke minst det de opplevde som skolens manglende vilje eller evne til å ta opp og endre forhold som gjorde det krevende for dem å fungere i det vanlige. En gruppe av ungdommene i Flyt hadde vært gjennom ulike faser og var først og fremst sinte:

Jeg er så sint på skolen. Hater den

I intervjuer med lederne i Flyt kom det fram at flere av deltakerne, etter deres vurderinger, slet med en rekke ulike forhold, til tross for at de ytre sett ofte klarte seg ganske bra:

Du vet det er mange av ungdommene her som er ganske gode til å snakke for seg, men dermed er det ikke sagt at de ikke baler i dagliglivet. Mye ensomhet.

Blant lederne var det også flere som syntes det kunne være krevende å finne sin rolle, som rådgiver, veileder, psykolog og kanskje først og fremst en trygg voksenperson.

Man kan jo bli litt frustrert når ingen vil være med, men jeg tror vår oppgave her er å være positive og til stede. Noen nye voksne som de unge kan forholde seg til.

Det sistnevnte var et tema som flere av ungdommene trakk fram i intervjuene. En sa det slik:

Det beste med Flyt er at de voksne er glade for å se deg. Alltid og hver gang. Sånn er det ikke akkurat på skolen, kan du si. Det aller viktigste er at vi kan komme her og vite at vi ikke skal ha noen prøver, få karakterer, konkurrere og sammenliknes. Vi kan bare være.

Gjennom spørreundersøkelsen var det mulig å få et noe bredere bilde av ungdommenes oppfatninger, deriblant hva de mente hadde hjulpet dem, om noe. I figur 3.3 har vi satt sammen svar på fire ulike spørsmål; andelen som svarer ja på at Flyt har hjulpet dem når det gjelder å håndtere konflikter, å vite om egne styrker og svakheter, å bli mindre stresset og å håndtere egne følelser.

Figur 3.3 Andeler som svarer ja på spørsmål om Flyt har hjulpet til når det gjelder å håndtere konflikter, å vite om egne styrker og svakheter, å bli mindre stresset og å håndtere egne følelser. N = 131.

Av figuren framgår det at majoriteten som har svart på undersøkelsen, gir uttrykk for at Flyt har styrket dem. Hele åtte av ti svarer ja på spørsmålet om de vet mer om egne styrker og svakheter etter å ha vært med i Flyt. I tillegg synes Flyt å ha styrket deltakerne på flere andre forhold. Deriblant er det nær seks av ti som svarer ja på at de har blitt bedre til å håndtere konflikter og å håndtere egne følelser. Dette er forhold som handler om selvregulering, men også mellommenneskelige forhold. Omtrent samme andel har svart ja på spørsmål om hvorvidt Flyt har bidratt til å gjøre dem mindre stresset. Det sistnevnte må trolig ses i lys av at det ikke er alle stressfaktorene som Flyt faktisk kan ha som mål å håndtere eller redusere. Om vi forstår stress som mangel på kontroll, er det trolig gitt at de aller fleste vil ha perioder med stress. Noe annet er å få redskaper til å best mulig kunne håndtere slike perioder.

Mulige negative virkninger

I det foregående har vi skilt mellom deltakernes opplevelse av og erfaring med mestring knyttet til henholdsvis aktiviteter og dialog som metode. Nyttens av det sistnevnte er blant annet tematisert i boka *Med livsmestring på timeplanen* (Madsen 2020), som vi refererte i rapportens innledning. Han spør blant annet om det å legge vekt på psykisk helse og livsmestring kan resultere i et negativt selvbilde hos ungdom, som følge av at de ikke lever opp til idealene. I tillegg peker han på at å legge vekt på livsmestring innebærer en form for individualisering, hvor unge i stor grad ansvarliggjøres for egen situasjon.

Diskusjonen, som vi pekte på i rapportens innledning, er følgelig ikke om skolen oppleves som stressende og krevende for mange unge, men hva som er mulige løsninger: Bør man styrke elevene til å håndtere kravene eller er det bedre (og riktigere) å justere hvordan skolen fungerer. Imidlertid er ikke alle enige i Madsens beskrivelse av dagens situasjon. Blant annet mente Mari Rege, ved Universitetet Stavanger, at er feil når Madsen hevder at i folkehelse og livsmestring legges ansvaret over på elevene.¹² Hun hevder at dette er en kunstig motsetning, og at det må være mulig å diskutere hvordan elever kan øke sin kompetanse for å håndtere press og stress, uten at de med det gjøres eneansvarlige.

Denne diskusjonen kan knyttes til spørsmål om hva som gagnar unge i sårbare situasjoner. I lys av Madsens poengteringer er det også relevant å trekke inn at Flyt inneholder mer enn det han omtaler som selvsnakk. I Flyt er det en kombinasjon av aktivitet og dialog. Ambisjonen er å gi deltakerne mestringsopplevelser, som er et virkemiddel for å styrke ungdom som i utgangspunktet har lavere selvfølelse enn ungdom flest.

Det siste er avgjørende, og skiller livsmestring i Flyt fra livsmestring i skolen. For det første er det frivillig å delta i Flyt, for det andre er deltakerne ungdommer som er valgt ut i kraft av at det er ting de strever med i hverdagen. Deltakerne i Flyt representerer følgelig ikke gjennomsnittseleven. Mange av deltakerne i Flyt har fått plass i programmet fordi det er kjent at de har forhold i livet som de har utfordringer med å håndtere. Dette er ungdommer i en særlig sårbar posisjon som man spesielt ønsker å gi ny kunnskap, nye erfaringer og et fellesskap som er positivt for den enkeltes utvikling. Tematisering av livsmestring er følgelig ikke noe som deltakerne i Flyt påføres, men noe de oppsøker fordi de er i en situasjon hvor de trenger støtte, både fra jevnaldrende og voksne. Spørsmålet, når det gjelder deltakerne på Flyt, er derfor ikke om de trenger hjelp, men om Flyt gir dem den hjelpen de har behov for.

¹² Kronikk i Dagens Næringsliv 22. oktober 2020

Oppsummering

Temaet for dette kapitlet er livsmestring og hvorvidt deltakelse i Flyt styrker deltakernes opplevde mestring. Kapitlet startet med å vise at deltakerne i Flyt hadde stor opplevelse av mestring på minst et område. I den andre delen av kapitlet gikk vi inn på ungdommenes selvfølelse. Analysene viser at sammenliknet med sammenlikningsgruppen er det en høyere andel av Flyt-ungdommene som har et negativt selvbilde, samtydig styrkes deltakerne gjennom perioden i Flyt også på dette punktet. De kvalitative analysene indikerer at de får bedre innsikt i egne styrker og svakheter, og at de blir bedre til å håndtere konflikter, stress og følelser. Samtidig er det viktig å betone at majoriteten har et positivt selvbilde både i tiltaks- og sammenlikningsgruppen.

Avslutningsvis spør vi om et tiltak som Flyt, til tross for gode intensjoner, kan virke negativt på tiltaksungdommene fordi de blir mer bevisst at de står i sårbare livssituasjoner. Vi ser ikke dette som et avgjørende problem i denne sammenheng ettersom mange av ungdommene som inngår i Flyt, er selektert som følge av innsikt i utfordringer de møter. De er følgelig ikke uforberedte, slik situasjonen kan tenkes å oppleves for andre skoleungdommer når alle skal være med og diskutere folkehelse og livsmestring i skolen.

4 Vennskap og sosiale relasjoner

I dette kapitlet skal vi undersøke hvorvidt Flyt har betydning for ungdommens sosiale relasjoner og vennskap. Sentrale spørsmål er hvordan ungdommene i Flyt opplever samværet med de andre, hvordan de erfarer å snakke med folk de ikke har møtt før, og hvordan de opplever å samarbeide med folk de ikke kjenner fra tidligere.

Å snakke med folk du ikke kjenner fra før

Sosiale ferdigheter og opplevd tilhørighet har avgjørende betydning for prestasjoner i skolen, noe som er relevant for å få innblikk i risikofaktorer for til ungdom (Nordahl 2000). Videre foreligger det studier som indikerer at sosiale opplevelser, som ensomhet og psykiske eller psykososiale problemer, har betydning for frafall i videregående skole (Frostad, Pijl & Mjaavatn 2014; Markussen & Seland 2012). Vi vet også at de sosiale relasjonene til jevnaldrende blir viktigere jo eldre man blir, og derfor er viktige i overgangen mellom ungdomsskole og videregående. God sosial kompetanse kan også hjelpe elever i å håndtere blant annet stress i skolehverdagen og dermed ha stor betydning for opplevd livsmestring, som vi behandlet i forrige kapittel (Heckman & Kautz 2013; Durlak et al. 2011).¹³

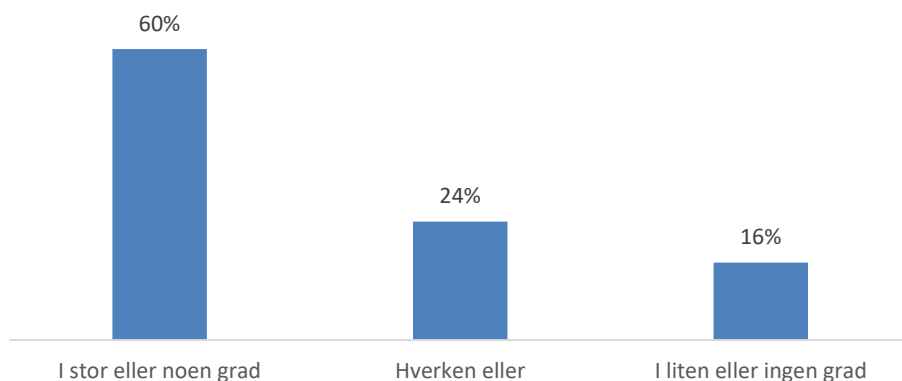
I spørreundersøkelsen stilte vi ungdommene flere spørsmål om vennskap og sosiale relasjoner, både før, eller rett etter at, de hadde begynt i Flyt, og etter at Flyt var ferdig. I figur 4.1 ser vi svarfordelingen på spørsmålet om Flyt har gjort det lettere å snakke med folk en ikke har møtt før, noe deltakerne ble spurt om etter at Flyt var ferdig. Her ser vi at seks av ti mente dette hadde blitt lettere i stor eller noen grad, mens kun 16 prosent mente dette i liten eller ingen grad, og de resterende 24 prosentene svarte «verken – eller». For noen av disse kan vi anta at det allerede var lett å snakke med folk de ikke hadde møtt tidligere. Ved deltakelse i Flyt møter ungdommene en ny gruppe mennesker, ofte bestående av en eller flere de kjenner til fra før, men der de fleste er nye og ukjente (med unntak av en gruppe der hele trinnet var i samme Flyt-gruppe). Denne treningen, sammen med innholdet i Flyt, ser ut til å ha en positiv påvirkning på dette punktet for flertallet av deltakerne.

Det er relevant å trekke fram at denne spørreundersøkelsen ble gitt rett etter at deltakerne var ferdige med Flyt, og at vi dermed ikke kan si hvorvidt deltakelsen fører til en endring i et lengre tidsperspektiv. Deltakerne kan oppleve en endring som er tilskrevet Flyt, på disse punktene senere. Det er nærliggende å anta at

¹³ Fra Norge er dette også trukket fram i Ludvigsen-utvalget, som vi allerede har påpekt var dette utvalget avgjørende for utviklingen av «folkehelse og livsmestring» som overordnet del i det nye læreplanverket (NOU 2015: 8; Meld. St. 28 (2015–2016)).

siden ungdommene i stor grad mener at det er lettere å prate med folk de ikke har møtt tidligere, etter at de har vært med i Flyt, kan Flyt også bidra til flere venner og mindre sosialt utenforskap på et senere tidspunkt.

Figur 4.1 I hvilken grad har Flyt gjort det lettere for deg å snakke med folk du ikke har møtt tidligere? N = 131.

Det å møte nye mennesker kan for mange av deltakerne virke skummelt, samtidig som det fungerer som motivasjon for deltakelse for andre. I intervjuene kommer dette fram:

Jeg meldte meg på for å møte andre folk.

Det at vi ikke kjente hverandre fra før av, det ga det en fresh start.

Mens skolehverdagen i stor grad er preget av de samme menneskene og sosiale hierarkiene gjennom store deler av ungdomstiden for de fleste, var Flyt en ny sammensetning av ungdommer. Mens man på skolen fort kan bli plassert i en rolle det kan være vanskelig å endre, kunne deltakerne i Flyt ta og forme en ny rolle for seg selv. Dette viser intervjuene at flere følte et behov for, og vi så tidligere at deltakere fortalte at de skulle ønske miljøet på skolen liknet opplevelsen av Flyt. Flyt ga derfor en ny start på et trygt sted for mange som ikke alltid trives i de sosiale miljøene de vanligvis omgås i. En deltaker forteller at han hadde andre forventninger til aktivitetene i Flyt enn det som ble gjennomført, men at det sosiale var grunnen til at han fortsatte å komme:

Det er en grunn til at jeg fortsetter å komme, og det er det sosiale.

Det sosiale er et av hovedmomentene i Flyt, og når seks av ti forteller at de har fått det lettere med å møte folk de ikke kjenner, etter Flyt, kan dette gi indikasjoner på at de sosiale ferdighetene også kan få langtidsvirkninger for deltakerne. En positiv opplevelse av nye sosiale møter kan bidra til at også overgangen til

videregående skole, med mange nye mennesker og nye muligheter for bekjentskap og vennskap, kan bli snudd til en positiv opplevelse. For noen kan en slik positiv opplevelse være det dyttet som skal til for å snu sosialt utenforskap til en opplevelse av å høre til blant jevnaldrende. Ved å se frafall som en prosess heller enn en enkelthendelse kan denne positive sosiale opplevelsen være en del av det å snu denne trenden.

For andre skal det trolig mer til for å snu denne trenden. For seks av ti deltakere ser det imidlertid ut til at å møte nye folk blir lettere også i framtiden, etter opplevelsen de hadde i Flyt.

Å ha minst én nær venn

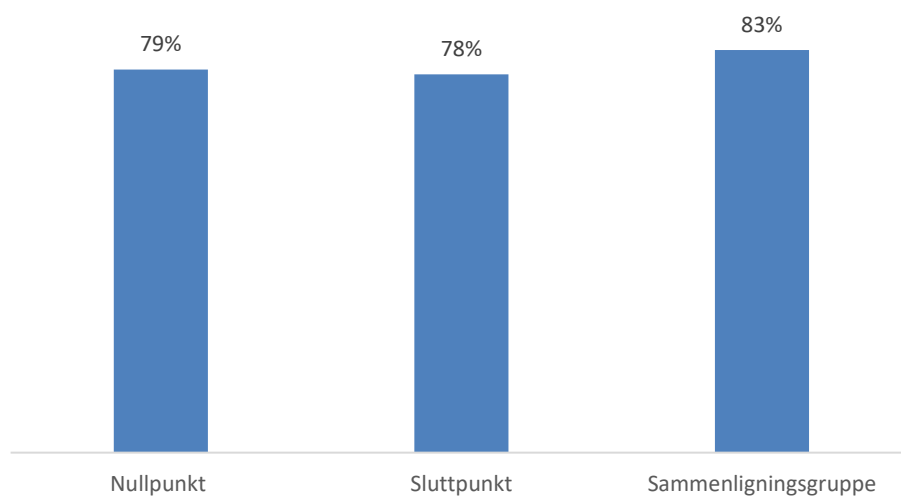
Det å ha minst én venn kan gjennom sosial og følelsesmessig støtte være en kilde til god psykisk helse og beskytte mot mobbing, ekskludering og i siste instans frafall (Kochel et al. 2017; Goswami 2012; Adams et al. 2011). Som det kommer fram i beskrivelsen av Flyt i kapittel 1, er et av de fire delmålene i tiltaket at deltakerne skal ha minst én venn etter tiltaksperioden. Mange av ungdommene som er med i Flyt strever sosialt og har til felles at de har langvarige erfaringer med utenforskap. Andre forteller at de har venner og synes det er lett å møte nye mennesker.

I spørreundersøkelsen stilte vi ungdommene flere spørsmål om vennskap og sosiale relasjoner, både før, eller rett etter at, de hadde begynt i Flyt, og etter at Flyt var ferdig. I figur 4.2 ser vi svarfordelingen på spørsmålet om de har minst én nær venn i klassen. Et første funn er at allerede før ungdommene var med i Flyt, hadde nesten åtte av ti én nær venn i klassen, noe som er en høy andel, og omtrent samme andel som i sammenlikningsgruppen. Dette indikerer at deltakerne ikke skiller seg fra sammenlikningsgruppen når det gjelder hvordan de svarer på spørsmålet om det å ha minst én nær venn.

Vi ser videre at andelen som oppgir at de har en nær venn, er omtrent lik etter at ungdommene har deltatt i Flyt. Kort sagt, deltakelse i Flyt har ikke resultert i at andelen med en venn i klassen har økt. Samtidig er ikke dette funnet oppsiktsvekkende ettersom potensialet for økning ikke var veldig stort så lenge deltakerne lå høyt på vennskap i klassen før de deltok i Flyt.¹⁴

¹⁴ Respondenter som svarte at de ikke hadde en nær venn i klassen, fikk videre et spørsmål om hvorvidt de hadde en nær venn i en annen klasse på skolen, og heller ikke denne andelen endret seg mye i etterkant av Flyt (ikke vist i figur).

Figur 4.2 Andel som svarer ja på spørsmålet «Har du minst én nær venn i klassen?» N = 135. Sammenlikningsgruppe: N = 186.

Det har blitt gjort endringer i Flyt fra kull 2 til kull 3 med fokus på å bygge varige vennskap også utenfor Flyt. Derfor har vi også undersøkt hvordan kull 3 svarer på spørsmål om vennskap og sosiale relasjoner, sammenlignet med kull 1 og 2 (ikke vist i figur). Her ser vi at det er forskjeller på de ulike gruppene, både på nullpunkt og sluttpunkt. Svarfordelingen fra kull 3 viste at en høyere andel svarte at de hadde minst én nær venn før de startet med Flyt sammenlignet med svarfordelingen fra kull 1 og 2, men forskjellen er ikke signifikant. Det betyr at vi ikke kan slå fast om endringen i svarprosent skyldes en endring blant ungdommen, eller om endringene skyldes tilfeldigheter. Endringen innad i de to gruppene, fra nullpunkt til sluttpunkt er heller ikke signifikant. Når vi opererer med lav N i hver gruppe skal det store utslag til for at endringene blir signifikante.

At en så stor andel oppgir at de har minst én venn kan tenkes å reflektere flere forhold. Det mest opplagte er at det speiler hvem som er rekruttert til Flyt. Men det kan også tenkes at det oppleves belastende å svare at man ikke har en eneste venn i klassen man går til daglig. Et tredje moment er hva vi klarer å måle med enkle kvantitative spørsmål. Til tross for at svarfordelingen på dette spørsmålet likner, kan det være at ungdommene i Flyt skiller seg fra sammenlikningsgruppen når det gjelder antall venner og innholdet i vennskapet.

Selv om det er stor forskjell på å ha ingen og én venn, er det også forskjell på å ha én og flere venner. Flyts deltakere skiller seg ikke fra sammenlikningsgruppen fordi de ikke har noen venner. I de kvalitative intervjuene, hvor vi kunne gå mer i dybden av situasjonen til informantene, kom det fram at mange av deltakerne i Flyt opplevde at de hadde færre venner enn mange jevnaldrende. Det sosiale samholdet i Flyt-gruppen var derfor viktig for mange. Flere forteller at de gikk på samme skole som de andre, men at de ikke kjente dem før de ble med i Flyt:

Vi går på skole sammen, men vi kjente hverandre ikke før vi startet her.

Mange av dem hadde jeg aldri snakket med, jeg sa ikke hei til dem på skolen hvis jeg gikk forbi dem i gangen. Men nå sier jeg hei og kan snakke med alle uten at det er ukomfortabelt.

Sitatene over indikerer at nye bekjentskap i Flyt også smitter over på skolehverdagen. Det er imidlertid en stor forskjell på å si «hei» til noen i gangen og det å få seg en ny venn. Samtidig er du trolig mer komfortabel i hverdagen hvis du kjenner til flere av de du går på skole med, og kan snakke med dem når du møter dem i gangen. Flere deltakere i Flyt forteller også om at de har fått venner der som de bruker tid med på fritiden:

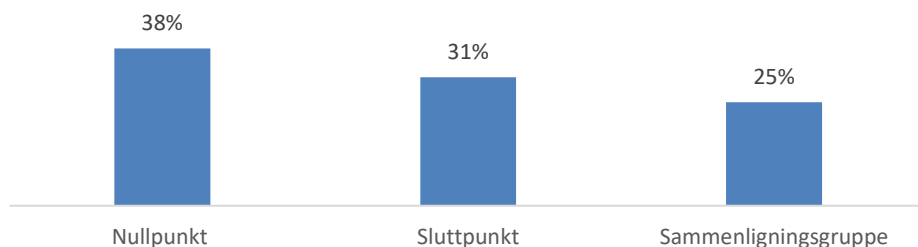
Vi var hjemme en hel gjeng fra Flyt og så på film i helgen.

Jeg har vært på handletur med en fra Flyt.

Til tross for at vi ikke kan se store endringer på hvorvidt Flyt har ført til at flere har fått minst en nær venn, indikerer de kvalitative intervjuene vi har gjennomført at ungdommen har fått nye bekjentskaper, og også at noen har fått det de vil kalle en venn via Flyt. Samtidig viser tallene at noen deltakere i Flyt står uten en venn også i etterkant. Blant de vi intervjuet ble vi også fortalt av noen at de kom til å sitte mye hjemme alene når Flyt var over. Det virker som at for noen har de fått venner i Flyt som de også vil møte når Flyt er over, men for de fleste vi intervjuet virket det som deres evne til å holde på det sosiale samholdet når Flyt var over var fraværende.

Vi stilte også ungdommen spørsmål om hvorvidt de ofte opplevde seg utenfor dem de vil være sammen med, presentert i figur 4.3. Analysene indikerer at Flyt bidrar til å redusere opplevelsen av utenforskap. Før Flyt svarer omtrent fire av ti deltakere bekreftende på at de har opplevd utenforskap. Det er en reduksjon i andelen etter Flyt, men endringen er ikke signifikant. Om vi ser vi på det faktiske antallet som svarer ja på at de opplever utenforskap, er det imidlertid 9 ni færre blant deltakere som svarer dette ved slutt punktet enn ved nullpunktet. I sammenlikningsgruppen er andelen som ofte føler seg utenfor, mindre enn blant Flyts deltakere, men forskjellen mellom de to gruppene er mindre.

Figur 4.3 Andel som svarer ja på spørsmålet «Hender det ofte at du opplever deg utenfor dem du vil være sammen med?» N = 132. Sammenlikningsgruppe: N = 184.

At Flyt var nyttig for deltakerne ved at det reduserte deres opplevelse av utenforskap kom klarere fram i de kvalitative intervjuene:

Før var jeg den som trakk meg tilbake og ikke ville ha noen rundt meg. Nå, etter at jeg begynte i Flyt, har jeg fått haugevis av venner, og jeg tør å være sterk.

Det er åpenbart et gode for den enkelte deltaker når de opplever mindre utenforskap etter avsluttet deltakelse i Flyt. Mens vi i forrige kapittel så at Flyt ga deltakerne mestringsopplevelser, ser vi altså her at Flyt også bidrar til å gi deltakerne en form for tilhørighet til et nytt fellesskap. Spørsmålet er hvilken betydning denne endringen har på deres risiko for senere frafall. Selv om flere forteller om høy trivsel og at de føler de kan være seg selv i Flyt, er det ikke gitt at noe av dette smitter over på for eksempel skolehverdagen. En av ungdommene forteller:

Det miljøet som er i Flyt, jeg skulle ønske det kunne vært sånn på skolen. Alle henger med alle, og alle er komfortable. Vi kan gjøre ting og prate med hverandre.

Dette indikerer at deltakerne i Flyt har erfart at det er et godt sted å være, og en arena hvor de sosiale relasjonene er betydelig bedre enn det de opplever på skolen. Foreliggende forskning indikerer at sosial og følelsesmessig kompetanse har en særlig beskyttende effekt på frafall (Frostad, Pijl & Mjaavatn 2014; Markussen & Seland 2012). For Flyt-ungdommene, der mange er i en sårbar situasjon, er trolig dette særlig avgjørende.

Trolig fanger spørsmålet om utenforskap bedre opp hvordan deltakerne skiller seg fra sammenlikningsgruppen, enn spørsmålet om å ha minst én nær venn. Deltakerne opplever å ha minst én venn på lik linje med andre ungdommer, men samtidig kan de føle seg mer utenfor enn andre. En nedgang på spørsmålet om utenforskap sier trolig mer om hvordan ungdommene er styrket sosialt etter Flyt,

samtidig som vi ser at de fremdeles skiller seg ut fra de andre. Så kan man videre spørre seg hvor stor endring man kan vente seg av et program som Flyt på et mål som trolig fanger opp mange deler av sårbarhet hos ungdom.

Kobling mellom aktivitet og refleksjon

Noen meldte seg på Flyt for å møte nye mennesker, mens andre meldte andre seg på for å gjøre nye ting:

Jeg meldte meg på for å ha noe å gjøre.

På fritiden gjør jeg ikke så mye, i hvert fall ikke noe sosialt. Så jeg syntes det virket spennende, da, å ha en fritidsaktivitet.

Noen av deltakerne drev med flere andre organiserte fritidsaktiviteter før de begynte i Flyt, mens andre ikke gjorde noe annet på fritiden. I sitatene over vises det at disse deltakerne særlig ville gjøre nye sosiale ting. Selv om de fleste deltakerne sier at de har minst én nær venn, var det likevel gjennomgående at mange har mye fritid som ikke er fylt opp med lekser, sosiale møter eller andre aktiviteter. Uka har mange dager, og for mange av deltakerne var det å bruke disse dagene en motivasjon for å være med. Her skiller de seg trolig fra andre ungdommer, som i større grad fyller uka med sosiale eller aktive gjøremål.

I intervjuene vi gjennomførte, hadde disse ulike deltakerne likevel ofte til felles at Flyt skilte seg ut fra det de vanligvis gjorde i hverdagen.

Jeg har gått på mange fritidsaktiviteter, basketball, ballett, alt mulig. Men Flyt er det første stedet jeg har vært hvor jeg ikke har prøvd å finne på en unnskyldning for å ikke dra.

Flyt er noe annet enn en fritidsaktivitet. De snakker til oss hvis vi snakker, vi får ikke gjøre som vi vil. Egentlig er Flyt veldig distraherende.

Jeg liker meg, jeg pleier ikke å være ute så mange ganger, utenom dansinga.

Disse forteller at Flyt er noe annet enn andre aktiviteter, og i tillegg at Flyt er mer lystbetont enn andre ting de har vært med på før. En trygg opplevelse av å gjøre nye ting kan være viktig i en tid preget av overganger, fra ungdomsskole til videregående, fra ungdom til ung voksen og til mer ansvarlighet. Gjennom utdanningsløpet er det flere overganger, og noen elever strever ekstra i forbindelse med disse (Lillejord et al. 2015; Markussen & Seland 2012). Dette kan oppleves utrygt, men på mange måter kan Flyt være en øvelse i å møte mye nytt. Å være redd for det som er nytt og ukjent, er en vanlig følelse å kjenne på i den forbindelse, men som med så mye annet kan øvelse gjøre mester. En positiv opplevelse av nye ting kan derfor være en styrke til overgangene ungdommene skal møte kort tid etter Flyt.

Som beskrevet innledningsvis gjør deltakerne i Flyt flere aktiviteter sammen. Et eksempel er Amazing Race som ble arrangert i Oslo, der deltakerne ble kjent mens de gjorde helt nye aktiviteter:

På Oslo-turen ble vi bedre kjent, da kjente vi hverandre ikke så mye fra før. Siden det var et race, måtte vi kommunisere med hverandre. Tror Amazing Race handlet om at vi skulle bli kjent med hverandre og få tillit til hverandre og kanskje se at vi er likere enn vi tror.

I tillegg gjennomfører de ulike aktiviteter der deltakerne skal lære om ulike temaer, men der de samtidig er i bevegelse mens de gjør det:

Vi hadde en slags hinderløype med følelser. Det er mye enklere å snakke om når man gjør noe. Jeg tror det hadde vært veldig kleint hvis vi bare skulle sittet i en ring og snakket om hvordan vi har det.

Denne koblingen mellom aktivitet og refleksjon har flere av deltakerne merket seg, og for mange er det dette som skiller Flyt fra alt annet de har prøvd tidligere. Sett i sammenheng med figur 4.3, der vi så at seks av ti syntes det var lettere å prate med folk de ikke kjenner, etter at de var med i Flyt, ble det trukket fram som en mer komfortabel måte å bli kjent med andre mennesker på. Mens man er fokusert og jobber mot et felles mål, trekker flere fram at det er lettere å bli kjent med og knyttet til nye mennesker. Dermed kan nettopp denne koblingen mellom aktivitet og refleksjon styrke deltakernes sosiale og emosjonelle ferdigheter, noe vi vet har sammenheng både med opplevd livsmestring og frafall (Heckman & Kautz 2013; Durlak et al. 2011).

Forskning viser at forbindelsen mellom erfaringer tidlig i utdanningsløpet og utfall senere ser ut til å være kumulative, der erfaringer og hendelser bidrar til positive eller negative opplevelser som akkumuleres og forsterkes over tid (Elovainio et al. 2012). Man kan dessuten sette selvtillit, selvfølelse og mestring i det samme livsløpsperspektivet, da dette også bygges eller svekkes over tid. Ut fra dette perspektivet kan de nye opplevelsene i Flyt ha store ringvirkninger, særlig fordi de kommer i en overgang i livet der deltakerne kan være særlig sårbare.

På seg selv kjenner man ingen andre?

I intervjuene har vi også spurt deltakerne om hvor varig de tror opplevelsen av Flyt blir for dem. Deltakerne har i intervjuene gitt noen indikasjoner på endring på faktorer de mener er viktige for dem. For det første forteller noen om opplevelsen av å ikke bare bli kjent med nye folk, men også bli kjent med at andre opplever liknende ting som dem selv. Å være en som sliter med ulike situasjoner som tilsynelatende «alle» andre mestrer, kan være veldig ensomt, i tillegg til at noen av deltakerne ikke har så mange rundt seg til å dele disse erfaringene med. I Flyt åpnet det seg situasjoner der deltakerne kunne dele slike opplevelser og samtidig få innsikt i at de ikke er så alene med disse opplevelsene som de kanskje tidligere har følt:

At du ikke er den eneste som sliter. Kan ikke se det på noen om de sliter.

Det har vært interessant å høre hvordan andre har det, og hva de har opplevd, hvilke utfordringer de har hatt tidligere, å lære om det. Kan aldri se på en person om de har slitt eller ikke.

I forrige kapittel trakk vi fram diskusjonen som Madsen (2020) startet i boka om å sette livsmestring på timeplanen, hvor han blant annet pekte på de mulige negative konsekvensene av positivt selvsnakk – at de kan føle seg dårligere av å ikke leve opp til idealene, og dessuten at ansvaret for egen psykiske helse i stor grad blir individualisert og dermed lagt på den enkeltes skuldre, noe som kan være vanskelig å bære for unge. Sitatene over vitner imidlertid om at situasjon er motsatt for ungdommene i Flyt. Informantene forteller at Flyt har gitt dem mulighet til å dele hvordan de har det, og at de også har fått innblikk i andres situasjon. Dette var svært betydningsfullt, ble vi forklart, fordi delte erfaringer gjorde at de følte seg mindre alene. De er ikke de eneste som sliter, tvert om, det er mye å lære av andres erfaringer. Dette viser igjen at Flyt er langt mer enn positivt selvsnakk, og at de ulike metodene må ses i kombinasjon for å kunne si noe om virkningen for deltakerne. En opplevelse av at du ikke er alene i din situasjon, og erkjennelsen av at mange strever med ulike ting, kan for noen deltakere gi økt innsikt i egen situasjon på et sårbart tidspunkt i livet.

For det andre forteller deltakere om at de har blitt mer aktive etter Flyt. De har gjort aktiviteter som er utenfor komfortsonen deres, men sitter igjen med en ny erfaring av at det ble gøy likevel. I tillegg har dette inspirert noen deltakere til å også bli mer aktive på egen hånd:

Jeg er ikke en aktiv person, jeg har ikke trent på over et år. Men klatredagen var gøy. Jeg var veldig ukomfortabel, det var første dagen min, og jeg kjente ingen, men det ble gøy likevel.

Før Flyt gjorde jeg ingenting, men etter Flyt startet jeg på treningssenter.

Disse to eksemplene viser at noen av deltakerne har gått fra et utgangspunkt der de ikke selv har følt at de kjenner noen andre på seg selv og sine egne erfaringer, til å faktisk føle på å kjenne seg igjen i andres opplevelser. De sitter også igjen med opplevelsen av at aktiviteter som i utgangspunktet ikke passet dem, viste seg å være både gøy og noe de kunne mestre. Disse opplevelsene kan gi indikasjoner på hvordan Flyt kan påvirke deltakernes sosiale relasjoner også lenge etter at Flyt er avsluttet.

I skrivende stund, hvor nyhetsbildet er preget av koronapandemien, ser vi en tydelig bekymring over unges mangel på sosiale møter og innvirkningen dette kan ha på blant annet læringsutbytte. Studiebarometeret (2020) viser at blant 30 000 studenter mener omtrent halvparten at fysiske møter er nødvendig for læring, 77 prosent savner det sosiale studiemiljøet, og 61 prosent opplevde at studiemotivasjonen ble lavere etter koronatiltakene. Deltakerne i Flyt er yngre enn

respondentgruppen i denne undersøkelsen, og de fleste har gått i Flyt før koronapandemien traff Norge, men samtidig handler mye av Flyt om den samme problematikken og bekymringene som har kommet opp under pandemien. På en måte kan man også si at pandemien har synliggjort denne bekymringen bedre enn før, og at det for mange kanskje er enklere enn før å prate om sosiale utordringer og hvilken betydning det har for andre arenaer, og særlig læring på skolen. Noen av Flyts deltakere følte ikke sosial tilhørighet til skolen, og på mange måter står nå alle elever uten fysisk tilhørighet til det sosiale på skolen. Hvilke konsekvenser dette har framover, er vanskelig å forutse, både når det gjelder sosiale utfordringer knyttet til korona, og deltakerne etter Flyt.

Oppsummering

Vi har sett flere indikasjoner på at deltakerne har blitt styrket sosialt ved å være med i Flyt. Selv om andelen som svarer at de har minst én nær venn i klassen, ikke har endret seg etter at de har vært i Flyt, ser vi endringer på andre variabler knyttet til sosiale relasjoner. I spørreundersøkelsen svarer seks av ti at det har blitt lettere å snakke med folk de ikke har møtt før etter at de har vært med i Flyt. En positiv opplevelse av nye sosiale møter kan bidra til at overgangen til videregående skole, med mange nye mennesker og nye muligheter for bekjentskap og vennskap, kan bli snudd til en positiv opplevelse. For noen kan en slik positiv opplevelse være det dyttet som skal til for å snu sosialt utenforskap til en opplevelse av å høre til blant jevnaldrende. Ved å se frafall som en prosess kan denne positive sosiale opplevelsen være med på å snu trenden mot frafall.

Andelen som oppga at de hadde minst én nær venn, lå på omtrent åtte av ti allerede før deltakelse, og siden andelen var så høy allerede før start, var potensialet for endring lite. I de kvalitative intervjuene kom det fram at mange blant deltakerne ikke opplevde å ha mange venner, og at de hadde færre venner enn mange jevnaldrende. Vi har imidlertid sett at andelen som opplever seg utenfor dem de vil være sammen med, er redusert etter deltakelse, og selv om endringen ikke er signifikant, ser vi at tiltaksgruppen nærmer seg sammenlikningsgruppen etter deltakelse. Det var flere ungdommer i Flyt som før deltakelsen svarte at de følte seg utenfor dem de ville være sammen med, enn i sammenlikningsgruppen, men gapet har altså blitt mindre etter deltakelse.

5 Alt starter et sted

Temaet for dette kapitlet er betydningen av familie og sted. Dette er forhold som ligger forut for Flyt, og som et tiltak ikke kan ha som ambisjon å endre. Det er likevel relevant for Flyt å kompensere for sårbarhet knyttet til familie og sted. Familiens betydning for utdanningsvalg er vist gjennom en rekke artikler, bøker og rapporter (se for eksempel Knudsen 2021). Sted peker mot flere forhold. På den ene siden gir lokalsamfunn bestemte typer muligheter, for eksempel knyttet til det lokale arbeidsmarkedet. På den andre siden henger sted sammen med ungdommenes referanserammer og forståelse av hva som gir mening, og hva som framstår for dem som det gode liv (Reegård & Rogstad 2017; Hegna, Reegård & Rogstad (red.) 2019; Eriksen & Andersen 2021).

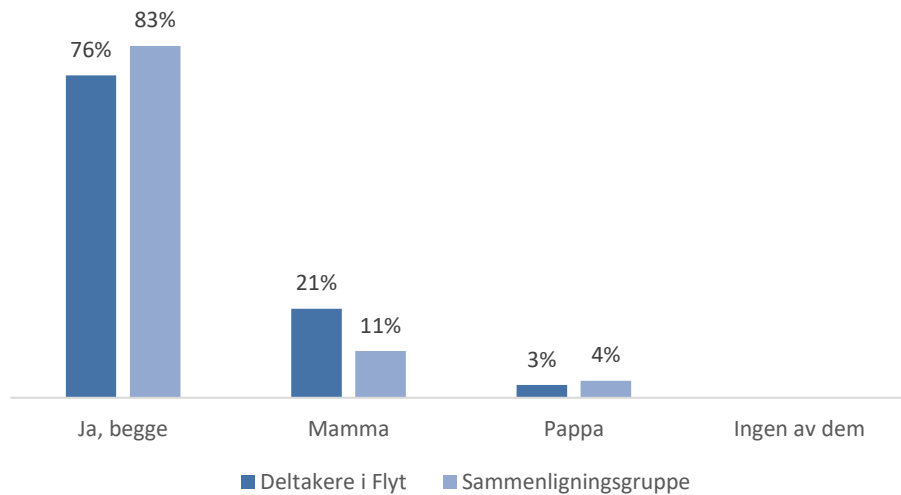
Familiens betydning for Flyt-ungdommene

Alt starter et sted – i et lokalsamfunn og et sted i livsløpet. Dette perspektivet danner utgangspunktet for NRKs dokumentarserie *Datoen*. I hver episode følger vi tre personer som har til felles at de er født på samme dato et gitt år. I innledningen spør en fortellerstemme: «Hvorfor blir vi den vi blir – hva er det som former et liv?» Illustrert med bilder av nyfødte barn slår fortelleren fast at «alt starter et sted».

En av de etablerte kunnskapene innenfor utdannings sosiologien er at utdanningsambisjoner går i arv. I et samfunnsperspektiv innebærer det at sosiale utdanningsforskjeller reproduseres (Hernes 1974; Knudsen 2021). Gitt at ungdommene fra Flyt også har systematisk ulike muligheter knyttet til familie og sted, er det relevant å spørre på hvilken måte Flyt kan være nyttig for dem. Man kan for eksempel tenke seg en situasjon hvor familien til en ungdom ikke har tid eller ressurser til å hjelpe til med skolearbeidet. Det vil også være store forskjeller mellom familiene når det gjelder kunnskaper om hvilke muligheter som finnes, og hvilke studieprogram unge i dag kan velge mellom. Det er følgelig ikke enkelt for mange foreldre å skissere et uttømmende veikart over de valgmuligheter dagens unge har, uansett hvor sterkt de ville ønske å hjelpe. Spørsmålet er derfor om Flyt kan styrke ungdommene ved å kompensere for forskjeller av denne typen.

La oss starte med å se hvorvidt Flyt-ungdommene skiller seg fra sammenlikningsgruppen når det gjelder andelen som bor sammen med begge foreldrene. Andelene, slik de framkommer i figur 5.1, indikerer at det er svært liten forskjell.

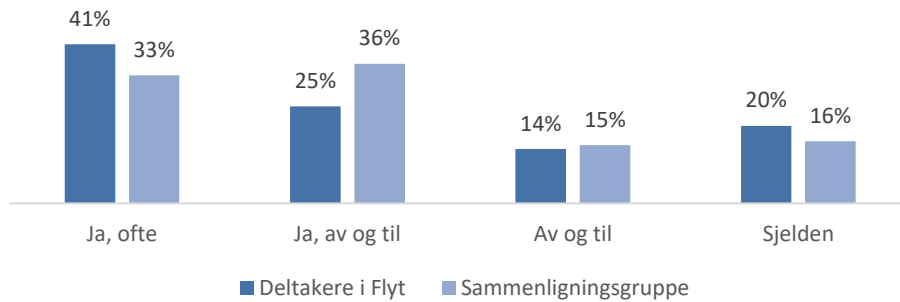
Figur 5.1 Andel som bor sammen med mamma og pappa, én av foreldrene eller ingen av foreldrene. N = 86. Sammenlikningsgruppe: N = 186.

Den dominerende andelen, nær åtte av ti, bor sammen med begge foreldrene. Andelen er noe høyere for sammenlikningsgruppen. Tilsvarende finner vi ingen avgjørende forskjeller mellom Flyt-ungdommene og ungdommene i sammenlikningsgruppen når det gjelder deres oppfatning om foreldrenes utdanningsnivå og hvorvidt foreldrene er i lønnet arbeid (ikke vist i figur). Det er følgelig rimelig å konkludere med at Flyt-ungdommene i stor grad kommer fra samme type hjem og klassebakgrunn som sammenlikningsgruppen. Dette er metodisk viktig med hensyn til verdien av å foreta sammenlikninger mellom gruppene. Substansielt er det også av betydning, fordi det dermed er rimelig å vente at de har fått om lag den samme støtten og hjelpen hjemmefra.

I figur 5.2 ser vi på spørsmål om hvorvidt Flyt-ungdommene har fått hjelp hjemmefra, og sammenlikner dette med sammenlikningsgruppen. Det er stor grad av likhet mellom tiltaksgruppen og sammenlikningsgruppen. Riktignok er det en noe høyere andel av Flyt-ungdommene som oppgir at de ofte får hjelp hjemme, men andelen er tilsvarende lavere om man ser på andelen som får hjelp av og til. Samlet får imidlertid Flyt-ungdom mer hjelp hjemme enn hva som er tilfelle for sammenlikningsgruppen.

Figur 5.2 Andel som oppgir at de får hjelp av foreldrene til skolearbeidet. N = 142. Sammenlikningsgruppe: N = 183.

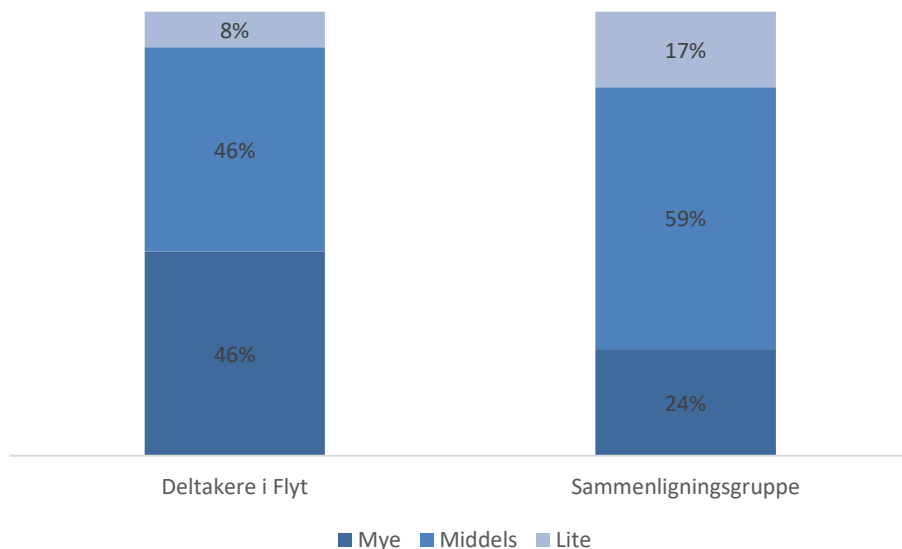
Figur 5.2 indikerer at majoriteten av de unge som inngår i det statistiske materialet, enten i tiltaks- eller sammenlikningsgruppen, får hjelp av foreldrene til skolearbeidet. Samtidig skal det trekkes fram at om lag to av ti i begge grupper oppgir at de sjelden får hjelp. Det er følgelig grunn til å understreke at det er betydelig variasjon i den støtten de unge får hjemmefra.

Så langt er hovedfunnet at Flyt-ungdommene kommer fra hjem som likner på hjemmene til sammenlikningsgruppen. Det er følgelig ikke slik at Flyt-ungdommene som er rekruttert, er uten familier som prøver å støtte og hjelpe sine egne barn. Dette kommer tydelig fram på spørsmål om råd for framtiden.

Figur 5.3 viser andelen som får råd av foreldrene når det gjelder hva de bør gjøre framover. Av figuren framgår det at det er visse forskjeller mellom Flyt-ungdommene og sammenlikningsgruppen på dette punktet. Forskjellen består i at Flyt-ungdommene oftere får råd eller har foreldre som engasjerer seg mer i deres framtid, enn sammenlikningsgruppen.

Blant den gruppen som oppgir at de får lite råd av foreldrene, er fordelingen om lag tre av ti blant Flyt-ungdommene mot sju av ti i sammenlikningsgruppen (ikke vist i figur). Forholdet er motsatt når det gjelder andelen som mener at de får mye råd av foreldrene. Det store flertallet i denne gruppen er blant Flyt-ungdommene.

Figur 5.3 Andeler som oppgir at de får lite, middels og mye råd av foreldrene når det gjelder hva de bør gjøre framover. Flyt-ungdommer og sammenlikningsgruppen. N = 134. Sammenlikningsgruppe: N = 203.

Gitt at figur 5.3 gir et riktig bilde, framstår det altså som om foreldrene til Flyt-ungdommene er mer engasjert i framtiden for sine barn enn andre. Vi har imidlertid ikke undersøkt hva som kan forklare forskjellene i engasjement. En antakelse er at dette er ungdom med foreldre som har til felles at de mener egne barn har behov for ekstra hjelp og støtte – kort sagt en type bekymring.

For å undersøke foreldrenes vurderinger av ungdommenes situasjon er det relevant å trekke inn kvalitative intervjuer med foreldrene. Vi har intervjuet sju foreldre, noe som kan gi innblikk i hvordan foreldre kan resonnerer om å hjelpe egne barn, bekymringer for deres framtid og deltakelse i Flyt. En mor vurderte situasjonen slik:

Forsker: I hvilken grad tror du deltakelse i Flyt har gjort det lettere for ditt barn å snakke med folk hun ikke har møtt tidligere?

Forelder: Det kan godt hende, for det er noe hun har trengt å trene på. Å snakke med folk hun ikke kjenner, hun er ganske lukket. Det er en periode jeg føler at den eneste hun har snakket med, er meg, vanskelig å være mor, venninne, terapeut, lærer på en gang. Nå føler jeg de fikk veldig godt samhold, og hun så at det var andre voksne å snakke med. God kommunikasjon med lederne, tok nok litt tid.

En annen far forteller om interessene til egen ungdom ved å trekke fram utfordringer på skolen som inntraff en periode i livet.

Hun kom med på prosjektet fordi 9. klasse var et krevende år, alt skulle testes helt samtidig, alltid vært helt midt på treet tidligere, men så skulle alt skje. Kom med for å øke motivasjonen på skolen. Før det hadde hun begynte å skulke, derfor var det nok noen, sosiallæreren?, som trakk i trådene for å bli med i Flyt.

En annen forelder la vekt på at barnet ikke har noen særlige interesser. Hun er ikke alene om ikke å gjøre noe på fritiden. Mange av ungdommene i Flyt fortalte at de hadde sluttet med all aktivitet på fritiden, noe som blant annet hang sammen med at de ikke opplevde seg inkludert i deler av det sosiale ungdomsmiljøet på stedet, noe vi kommer tilbake til senere i kapitlet.

Hun har ingen særlige interesser, går ikke på noe, har prøvd mye forskjellig, men ikke landet på noe. Jeg har ikke presset på noe heller, vil ikke at hun skal gå på noe som hun ikke liker, så interessene er venner, sosiale medier.

Gjennom foreldreintervjuene gikk det også fram at om foreldrenes engasjement i barna var høyt i gjennomsnitt, så var det stor variasjon foreldrene imellom. Ikke minst gjaldt det i måten de snakket om egne barn på, og deres perspektiv på egen rolle. En illustrerende kontrast til empatiske og engasjerte foreldre kom fram på spørsmål om trygghet og hvordan man snakker om videre utdanning. En mamma fortalte oss:

Forelder: Oppi hennes lille hode skulle hun straffe lærere ved å ikke gidde å gjøre noe. Du straffer jo egentlig bare deg selv, men det er den muligheten du har som tenåring, da.

Forsker: Har hun gode relasjoner med venner?

Forelder: De er gode, mange venner, kontakter, men ingen venner som hun føler er sin, på et vis, ingen bestevenner, venner fra dag til dag, vanvittig mye konflikter innad i jentegjengen. Tror du kan stole på en, men blitt uvennskap.

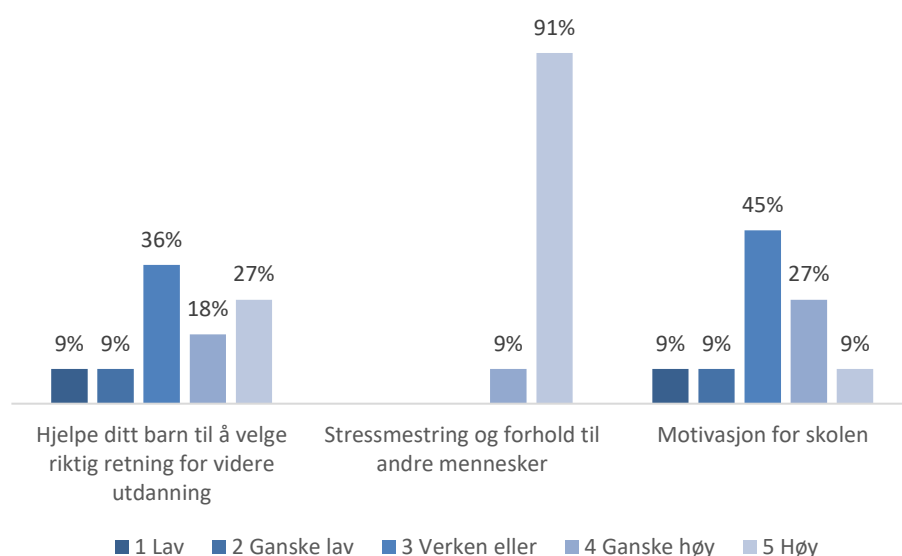
Forsker: Hva skjer framover?

Forelder: Hun har bestemt seg for å gå helse og oppvekst. I mange år har hun ønsket å bli veterinær, og det har hun funnet ut selv at kan bli vanskelig, hun klarer ikke å sette seg ned og ta i et tak, og så liker hun ikke blod. Derfor helsefagarbeider, det har gitt motivasjon, og jeg sa: Hvis du vil, har du bare tre år igjen på skolen (to år yrkesfag), det har nok hjulpet henne litt. De har hatt en del på skolen, rådgiver, det fortsetter hun med nå i 10. klasse, en time i uka, virker veldig bra.

I den sammenheng er det relevant å trekke fram at vi sendte spørreundersøkelse til foreldre også. Blant de som svarte, var det hele 91 prosent som ga uttrykk for at de mente at «alt i alt har Flyt vært vellykket for mitt barn». I de kvalitative intervjuene med foreldrene spurte vi også om de mente at deltakelsen i Flyt hadde hatt betydning. Svarene vi fikk, var mer sammensatte enn det fordelingen på surveyen kunne indikere. I dette svaret ligger det en viktig erkjennelse av at det er mye som skjer samtidig i de unges liv. Tiden går, og de blir mer modne, i tillegg er skolen og diskusjoner om utdanningsvalg av stor betydning. Det er derfor ikke enkelt, og trolig heller ikke avgjørende, å søke å finne fram til én forklaring som skal være avgjørende for om man velger det ene eller det andre.

I figur 5.4 har vi satt sammen svarene på tre spørsmål som ble stilt til foreldrene til Flyt-ungdommene. De tre spørsmålene handlet om hvilken nytte foreldrene mente at deltakelse i Flyt har hatt eller ikke hatt for deres barn. På hvert av spørsmålene kunne de gi en skår fra lav nytte (1) til høy nytte (5). Det første spørsmålet handlet om veivalg og i hvilken grad Flyt har vært nyttig for å velge riktig utdanning. Fordelingen i figuren indikerer at foreldrene mener at det har vært variert. Mens to av ti gir det lav skår (1 og 2), er det om lag fire av ti som gir det høy skår (4 og 5). En ganske tilsvarende fordeling kommer til syne når man ser på svarfordelingen på om foreldrene mener at deltakelse i Flyt har vært nyttig for motivasjonen for skolen.

Figur 5.4 Har Flyt vært nyttig for ditt barn med hensyn til å velge riktig utdanning, stressmestring og møte nye mennesker og motivasjon for skolen? Prosent. N = 39.

Det spørsmålet som skiller seg ut, er imidlertid når foreldrene blir bedt om å vurdere nytten knyttet til stressmestring og det å møte andre mennesker. Her svarer alle informantene at det har vært nyttig (4 og 5). Hele ni av ti gir høyeste mulige skår (5). En forklaring på dette funnet er at Flyt er best på denne tematikken. I lys av de foregående analysene er det likevel nærliggende å anta at svarene først og fremst reflekterer at dette er et punkt hvor deltakerne i Flyt hadde særlig behov for å styrkes, og ikke minst at det var på dette området potensialet for endring var størst.

Innledningsvis pekte vi på at frafall, som beslutninger om å fullføre, må forstås prosessuelt. For unge som vurderer om de skal slutte på skolen, vil det å gå på skolen eller bli hjemme være en daglig beslutning, hvor man forhandler med seg selv (Rogstad 2021). Flyt kan spille en rolle i dette valget og på den måten hjelpe ungdom.

I et av foreldreintervjuene ble en slik situasjon fanget opp og beskrevet på følgende måte:

Forsker: Har deltakelse og aktivitet i forhold til skolearbeidet endret seg etter deltakelsen i Flyt-programmet?

Forelder: Etter påsken ble det bedre, midt i Flyt, så Flyt var ikke ferdig da endringen skjedde. I begynnelsen sleit jeg med å få henne til å gå, men så tok hun initiativ til å dra selv. Hun fortalte aldri hva som skjedde der, men jeg hadde jo oversikt, så jeg pushet ikke noe på, og de som jobbet der, hadde jeg kontakt med, og de var veldig ålreite mennesker. Hun så at det er ting som er veldig, veldig mye viktigere enn å få bra karakterer.

I ettertid kan vi ikke si helt hva denne forelderen sikter til med «mye viktigere», men det er nærliggende at det handler om det sosiale livet og det inkluderende miljøet som man gjennomgående lykkes med å etablere i Flyt (jf. figur 5.4).

Det var imidlertid enkelte forskjeller mellom de ulike stedene hvor Flyt er gjennomført så langt. I kapitlets neste del vil vi derfor gå mer inn på betydningen av sted og lokalsamfunnet hvor ungdommene vokser opp.

Flyt som et lokalt tiltak

Flyt har blitt gjennomført på en rekke ulike steder i landet, fra byer som Drammen og Sarpsborg til mindre steder som Hurdal, Søndre Land, Bremanger og Kinn. Dette er steder hvor situasjonen er forskjellig, noe som rimeligvis også fører til at oppvekstforholdene for Flyt-deltakerne er forskjellige. En forskjell, som er av vesentlig betydning for hovedpersonene i Flyt, er hvorvidt det er et tilbud om videregående opplæring på hjemstedet. For de unge som skulle velge studieprogram i Hurdal, var ikke spørsmålet *om* de skulle reise langt for å gå på skole, men *hvor langt* de måtte reise, og om de måtte flytte. Dette er ikke noe særskilt for Hurdal. I mange andre deler av landet har det i alle år vært en tradisjon med borteboere. Poenget i denne sammenheng er å få fram at valgene om eventuell videre skolegang kan arte seg som ulike valg betinget av om man er bosatt i en by eller i et distrikt.

Neste tema handler om hva deltakerne selv opplever som meningsfullt i deres hverdag, og hva de ser som «det gode liv». Dette er to forhold som er sterkt påvirket av foreldrene og verdier som er gjeldende i den enkelte familie. Med utgangspunkt i stedsanalyser er det i tillegg nærliggende å trekke inn muligheter og begrensninger knyttet til stedet og det lokale arbeidsmarkedet der deltakerne har vokst opp. Stedet legger føringer og begrensninger på hva som er mulig, og derigjennom hva som framstår som mer og mindre meningsfullt (Hegna, Reegård & Rogstad 2019).

En ny studie viser også at elever får såkalt klassetilpasset rådgivning (Berg 2021). Bergs forskning viser at mens 64 prosent av 10.-klassingene i Oslos østlige bydeler velger yrkesfag, gjelder dette for 4 prosent i de vestlige bydelene. Forskjellen er i seg selv interessant, men i et mer strukturelt perspektiv er det enda mer interessant at grupper av elever systematisk får ulike råd om hva de bør velge, ut fra foreldrenes utdanningsbakgrunn.

I presentasjonen av spørreundersøkelsen har vi sett de ulike stedene under ett. Ved å se på gjennomsnitt for alle stedene samlet mister vi variasjon. I dette kapitlet har vi derfor valgt å se mer inngående på forskjeller basert på de kvalitative intervjuene når det gjelder sted. Det skal imidlertid presiseres at det ikke uten videre er enkelt å sammenlikne svar som er innhentet med kvalitative intervjuer. Det viktigste er at man har liten refleksjon over stedet man bor, man kan ikke se eget hjemsted utenfra. Samtidig er det temaer knyttet til bosted som aktualiseres på ulike måter i intervjuene vi hadde med ungdommene. Et slående trekk var forskjeller i hva de unge ønsket å bli. Hvorvidt dette hadde med sted å gjøre eller seleksjon av hvem som deltar i Flyt, er ikke gitt.

Drammen skilte seg ut som et sted hvor mange av ungdommene hadde klare planer for hva de ville bli. Fire ulike ungdommer kan stå som illustrerende eksempler:

Har vært mye fram og tilbake, men jeg har lyst til å bli interiørarkitekt.

Lyst til å gå på forskerlinja, jeg vet hva jeg vil.

Jeg vil søke helse og oppvekst, kan ikke se for meg noe annet enn å jobbe med folk.

Det jeg vil helst, er å bli lege. Vil ta forskerlinja eller søke privatskole for å få de samme mulighetene som på en offentlig skole.

I intervjuene med ungdommene fulgte vi opp med spørsmål om hva de ønsket å arbeide med på sikt. For de som ikke visste, spurte vi om hva slags støtte og informasjon de opplevde at de trengte for å komme nærmere hva de kunne ha lyst til.

Gjennom intervjuene kom det fram at det også var ungdommer som så Flyt som en måte å få en mer generell sosial trening på, og som øvelse for å kunne bli leder i arbeidslivet:

Jeg valgte å begynne i Flyt fordi det var sosialt, og jeg kunne møte noe folk. Og så tenkte jeg at jeg kunne lære mer om det å lede og hvordan bli en bra rollemodell. Jeg har flere tillitsverv, og på informasjonsmøtet fikk jeg inntrykk av at i Flyt ville jeg lære mer hvordan få folk med.

Det er interessant at det blant deltakerne også er ungdom som har videre forventninger til hva Flyt kan hjelpe dem med. En erkjennelse som kom fram i intervjuene, var også at livet ikke alltid kan planlegges. Flyt ble oppfattet som en metode for å få flere perspektiver, noe som også kan forstås som en måte å gjøre deltakerne mer robuste på.

Man kan jo aldri være helt sikker på hva man vil, så da tenkte jeg at det å bli med i Flyt var lurt for å få mest mulig informasjon om hva jeg kan gjøre framover.

I intervjuene med ungdom på flere av de andre stedene var planene langt vagere. Og ikke minst var yrkesfag et langt mer utbredt valg. I Hurdal var det mest populære valget ønsket om å bli ambulansfører. Det er et valg som neppe har noe med stedet å gjøre, men som trolig illustrerer at ungdom både lar seg påvirke av ytre omgivelser og populærkultur. På spørsmål om hvorfor kom TV-programmet 113 opp som en viktig referanse. Det skal samtidig sies at da vi gjennomførte oppfølgingsintervjuer med et mindre antall av ungdommene, blant annet i Hurdal, så var det ingen som lenger så for seg å bli ambulanssjåfør. Dette er basert på intervjuer med tre informanter, men etter egne vurderinger hadde de god oversikt over hele kullet.

Jeg tror jeg har ganske god oversikt over alle. Det var jo ikke så mange på 10. trinn hos oss [Hurdal]. Og alle, bortsett fra to, tror jeg, er i gang med noe nå. Og det med ambulansfører [ler], det var vel kanskje mest noe akkurat da.

Et interessant poeng er at framtiden synes påfallende åpen blant mange av ungdomsdeltakerne i Hurdal. At mange satte opp ambulansfører, ut fra et TV-program som var aktuelt da vi gjorde intervjuene, kan tolkes som et uttrykk for at mange på 10. trinn er usikre på hva de ønsker å arbeide med som voksne. Kort sagt, når det gjaldt hvor klare planer ungdommene har for framtiden, synes Hurdal og Drammen å utgjøre hvert sitt ytterpunkt, mens de øvrige stedene er i en mellomposisjon.

Sted, sosiale hierarkier og fritidsaktiviteter

I det forberedende arbeidet til Flyt ble det lagt vekt på at tiltaket burde gis en lokal forankring, noe som ble vurdert som viktig fordi deltakernes referanserammer og erfaringer er lokale (Reegård & Rogstad 2017). I intervjuene med deltakere kom det også fram at deres sentrale referanser i all hovedsak var lokale. Livet i lokalsamfunnet var det de kjente best, og som ga dem en form for gjenkjenning og trygghet.

I intervjuene spurte vi også om hvilke forventninger de unge hadde til lederne i Flyt. En type kompetanse som ble trukket fram, var at lederne måtte være lokale og forstå stedet, samt kjenne til de mulighetene som finnes i lokalsamfunnet. At de i tillegg har relevante kontakter med aktører og institusjoner, ble også pekt på som avgjørende.

En leder underbygget også betydningen av at han hadde forankring lokalt:

Vi har jo begynt å lure på hva som egentlig skjer på skolen, av og til. Da er det ganske godt å kunne ta en prat med rektor eller en av lærerne som jeg kjenner. Vi snakker selvsagt ikke om enkeltpersoner, men hva som rører seg i området.

Det viktigste i diskusjoner om Flyt og lokalsamfunnet handlet imidlertid ikke om bygninger, aktiviteter eller arbeidsmarkedet. I intervjuene kom det i stedet fram at

en stor verdi med Flyt var at ikke alle er med. Strengere formulert synes denne typen eksklusivitet å være en nødvendig betingelse for at Flyt skal fungere etter intensjonen. Når ikke alle er med, blir ikke Flyt nok en arena hvor de sosiale hierarkiene fra skolegården reprodukeres. I intervjuene kom det fram at det sosiale livet knyttet til alt fra fritidsaktiviteter til konfirmasjonsundervisning fungerte ut fra rangstigen på skolen. Dersom Flyt evnet å bryte opp de etablerte maktrelasjonene, ble Flyt en type fristed, som for mange av deltakerne representerte en mulighet for en ny start. Gitt at mange av deltakerne i Flyt har til felles at de har utfordringer med sosialitet og utenforskap, er ikke dette overraskende. Dette er typer av utfordringer som over tid har gjort mange av dem sårbare (jf. kapittel 3).

Erfaringen med at en styrke ved Flyt var at det brøt opp sosiale mønstre fra skolegården, var et gjennomgående funn, bortsett fra i Hurdal, hvor hele trinnet var med. Og nettopp det at alle var med, og erfaringene fra dette, underbygger betydningen av å la Flyt være et sted hvor deltakerne får en mulighet til å få en ny start. På direkte spørsmål fortalte ungdommene på de øvrige stedene om denne tematikken på flere måter:

Jeg er så glad for at det er vi som er i Flyt. Hadde ikke gått om hele klassen var her. Altså. Da hadde ikke jeg vært her

Forsker: Er det bra at hele skolen ikke er her?

Det hadde ikke fungert. Det hadde vært masse bråk. Noen ville laget kvalm og prøvd å lage kvalm. Jeg hadde ikke turt så mye om de var her.

Det var imidlertid noe mer variasjon. I Søndre Land ble det framhevet at det var et inkluderende skolemiljø, hvor ungdommene, som vi pratet med, mente at alle egentlig føler seg velkomne.

Jeg vil si at det er et veldig bra miljø hos oss. Det er på en måte en gjeng for alle.

Et spørsmål som ble påtrengende underveis i perioden da vi gjennomførte intervjuer med ungdommene, var hvorfor ikke flere av deltakerne i Flyt hadde utviklet vennskap og dyrket felles interesser før de startet i Flyt. I mange tilfeller gikk de på samme skole og visste om hverandre, men fra å vite om hverandre til å ta initiativ var det for mange en lang vei.

Jeg vet ikke, det bare har ikke blitt sånn. De fleste her vet jo om hverandre, men vi har liksom ikke blitt venner likevel.

Flere av deltakerne i Flyt hadde erfaringer med utenforskap og opplevde at sosiale relasjoner på skolen var til dels krevende. På spørsmål om hva de gjorde på fritiden, som man kunne anta var en arena hvor de kunne finne andre personer, var situasjonen blandet. Noen var fortsatt aktive i fotball, håndball, ski og riding, for å nevne noe. Men de fleste hadde vært med i noen aktiviteter da de var yngre,

men nå var det slutt. Av den grunn er det nærliggende for mange å se Flyt som en mulighet til å møte andre ungdommer.

I lys av den betydningen Flyt har som et sted for å etablere nye vennskap, var det nærliggende å spørre ungdommene om hva de trodde ville skje etter at perioden med Flyt var over. Svarene vi fikk, indikerer at behovene for mer kontakt er der, men at deltakerne trenger mer hjelp enn kun å møtes gjennom Flyt. De har behov for å bli tilført trygghet til å ta initiativ til videre sosial kontakt.

Forsker: Hva gjør dere neste onsdag, når Flyt er over?

Ungdom: Vet ikke. Da er jeg vel alene på rommet.

Ungdom: Ligger i sengen, tipper jeg.

Forsker: Alle her er enige om at dere har det fint, kan dere ikke bare kontakte hverandre?

Ungdom: [Stillhet] Det er ikke så lett. Kunne jo det, men vet ikke. Tror kanskje ikke.

Nå skal det her legges til at vi spilte inn dette funnet til oppdragsgiver tidligere i løpet. Det ble derfor tatt en del grep for å hjelpe ungdommene slik at de kunne holde kontakt med hverandre etter at perioden med Flyt var over. Dette fordrer imidlertid at ungdommene gis verktøy, trygghet og arenaer hvor de kan møtes. Vi har ikke data som forteller hvorvidt situasjonen har blitt bedre. Men det at man tematiserer betydningen av vennskap, og at Flyt er en start og ikke en avslutning, vil trolig kunne ha en positiv betydning.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på betydningen av sted, familie og sosiale aspekter i Flyt. Mer konkret ble det vist at Flyt-ungdommene kommer fra familier som kan minne om familiene sammenlikningsgruppen vokser opp i.

Stedet de unge har vokst opp på, er viktig i kraft av å utgjøre en sentral del av ungdommenes referanseramme. På den ene siden legger stedet føringer i kraft av muligheter, for eksempel knyttet til hvilke skoler som finnes på stedet, og det lokale arbeidsmarkedet. På den andre siden er det forskjeller mellom steder hva gjelder kultur og verdier. Det sistnevnte vil blant annet virke inn på hvilke typer utdanning som framstår som attraktive og ikke.

For mange av deltakerne i Flyt var ikke skolen nødvendigvis veldig krevende rent faglig, men sosialt ble skolen tidvis opplevd som et vanskelig sted å være. Langvarige erfaringer med utenforskap hadde resultert i at mange var utrygge. Flere av informantene framholdt derfor at en styrke ved Flyt er at de åpner noen dører inn til å starte nye vennskap, fristilt fra de etablerte sosiale hierarkiene på skolen. De trengte å løses fra noen av de sosiale føringene de opplevde å ha i lokalsfunnet. I intervjuene kom det fram at flere av deltakerne ikke hadde kommet dersom hele klassen hadde vært med i Flyt.

Til det sistnevnte var det også interessant å se på forskjeller mellom stedene. I Hurdal var alle på 10. trinn med, noe som medførte utfordringer med hensyn til å få realisert potensialet i Flyt, slik det er gjort andre steder. I motsatt ende kan vi plassere Drammen, hvor langt færre var med, ambisjonene var store, men hvor de sosiale utfordringene var framtrædende.

6 Veivalg og motivasjon

Manglende motivasjon og feilvalg i overgangen fra ungdomsskole til videregående opplæring kan påvirke sannsynligheten for frafall (Markussen & Seland 2012). Deltakerne i Flyt går på 10. trinn, noe som innebærer at de må bestemme seg for hva de vil gjøre når ungdomsskolen er over. Som vi har sett, velger nær alle å søke seg inn på en videregående skole. Spørsmålet er hvilket studieprogram som passer for dem, og om de kommer inn der de ønsker. 10. trinn er følgelig et år hvor karakterene er ekstra betydningsfulle, fordi de ofte avgjør opptaket til videregående skole. I dette kapitlet skal vi se hvordan deltakerne opplever denne overgangen etter at de har vært med i Flyt.

Tryggere på å ta egne valg

Spranget fra ungdomsskolen til videregående skole oppfattes ulikt blant Flyts deltakere. Et lite mindretall hadde en klar plan, men for de fleste representerer overgangen til videregående en situasjon hvor de for første gang kan, skal og må fatte viktige beslutninger som vil prege deres framtid. For enkelte vil dette være deres første opplevelse av at et ønske eller en plan ikke er like oppnåelig som de trodde. Noen steder der Flyt arrangeres, velger de aller fleste ungdomsskoleelever samme videregående, og kanskje har ikke denne nærskolen heller så mange alternative linjer å velge mellom. Andre steder er det flere nærliggende skoler og mange ulike linjer. Spørsmål de unge kan stiller seg er da: Skal jeg søke meg til samme sted som vennene mine eller drømmer jeg egentlig om noe helt annet?

Allerede før deltakelsen i Flyt svarer de at de har høy motivasjon for skolen. 97 prosent forteller at det er viktig for dem å gjøre det bra på skolen, og 94 prosent forteller at lærerne deres bryr seg om dem. Dette tilsvarer omtrent alle deltakerne og likner svarfordelingen i sammenlikningsgruppen. Samtidig svarer 87 prosent at de blir stresset av skolearbeidet, men også dette ligger på tilsvarende nivå som i sammenlikningsgruppen. Oppsummert skiller ikke Flyts ungdommer seg fra sammenlikningsgruppen når det gjelder skolemotivasjon, og de er jevnt over interessert i å gjøre det bra på skolen, samtidig som mange blir stresset av skolearbeidet.

I figur 6.1 ser vi ungdommens svar på hvorvidt Flyt har påvirket deres trygghet når de skal ta egne valg. I figuren kommer det fram at mer enn seks av ti ungdommer har blitt tryggere på å ta egne valg etter at de var med i Flyt. Noen har ikke blitt særlig påvirket av Flyt på dette punktet, mens kun 12 prosent svarer at de i liten eller ingen grad har blitt tryggere på å ta egne valg.

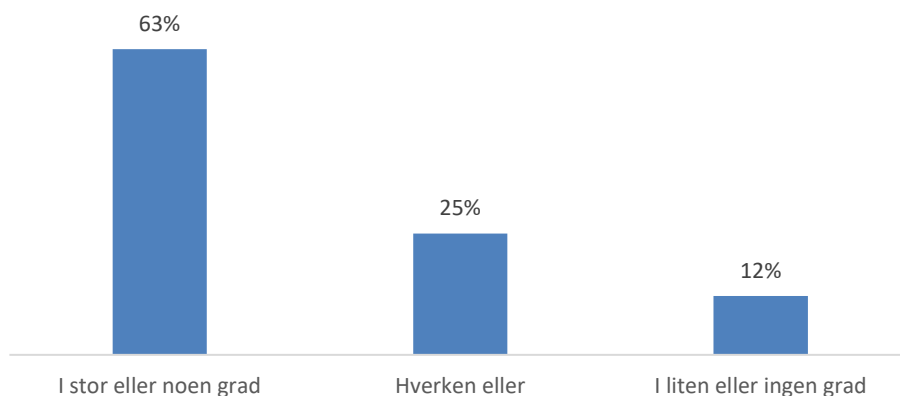
Den høye andelen som svarer at Flyt har gjort dem tryggere på å ta egne valg er svært positivt, sett i lys av tidligere forskning på feilvalg og frafall. Selv om ungdommene i Flyt ikke skiller seg fra sammenlikningsgruppen når det gjelder motivasjon for skolen, vet vi at mange av dem likevel er i sårbar og har en risiko

for senere frafall, blant annet knyttet til sosiale utfordringer. I rapportens innledning ble frafall definert som en elev som ikke har fullført videregående opplæring fem år etter påbegynt opplæring i studiespesialisering eller seks år på yrkesfag.

I evalueringen av Flyt har vi brukt en prosessuell forståelse, noe som innebærer at frafall forstås som et slutt punkt på flere ulike og samvirkende prosesser (jf kapittel 1). I denne rapporten har vi sett på en rekke ulike momenter som medfører at enkelte ungdom har større risiko for frafall enn andre. Blant forhold vi så langt ikke har tematisert er betydningen av feilvalg og brist i de forventningene den enkelte hadde til skolen, noe som begge deler vil kunne påvirke omvalg og bortvalg (Markussen, Lødding & Sandberg 2007).

Et hovedmål med Flyt er å hjelpe deltakerne til å finne sine styrker og hjelpe dem til å identifisere hva som er viktig, og vise hvordan økt innsikt om seg selv kan legges til grunn for videre veivalg. Flyt er dermed verken en rådgivningstjeneste eller et tilbud der ungdommene får teste ut ulike fag og yrker. Det er et tilbud der det fokuseres på styrker og ferdigheter ungdommene har, og hvordan de kan bruke disse. Gitt svarene i figur 6.1 ser det ut til at denne tilnærmingen er viktig og riktig for ungdommer som står midt i denne overgangen. I kapittel 4 så vi at deltakerne generelt hadde lavere selvfølelse enn sammenlikningsgruppen og dermed er mer sårbare enn dem. I denne sammenheng er denne økte tryggheten særlig viktig for denne gruppen.

Figur 6.1 I hvilken grad har Flyt gjort deg tryggere på å ta egne valg? N = 132.

Det å bli mer trygg på seg selv og sine styrker ser vi at for mange også har gjort dem tryggere på valget de står overfor. En deltaker forteller om dette i forbindelse med valg av studieretning på videregående:

Jeg håpet de kunne hjelpe meg med å bli litt mer bevisst på videregående-valget. De har jo kanskje vekket styrkene mine, det jeg er god på, kanskje enda mer, og ikke være så kritisk til seg selv, det kommer jeg til å ta med meg.

For noen har denne tryggheten på egne styrker også gjort at de tør å skille seg ut fra vennene sine:

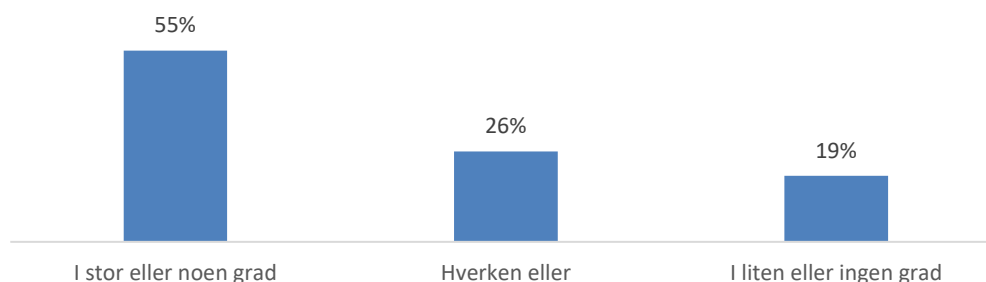
Før tenkte jeg at jeg ville starte på samme skole som vennene mine ville gå på, men nå tenker jeg at jeg skal gå på den skolen jeg vil selv.

Denne deltakeren har fått et nytt perspektiv på veivalget framover og vil gjøre det hun selv vil, uavhengig av hva vennene velger. For mange på 10. trinn vil det trolig oppfattes som tidlig å skulle ta et valg som påvirker yrkesretning senere, spesielt for ungdommer på yrkesfag fordi yrkesfaglige studieprogram er mer et valg av vei videre (Hernes 2010). Av den grunn kan det være trygt å følge strømmen og velge samme studieprogram eller skole som vennene. Også det å velge studie-spesialiserende kan være en måte å utsette yrkesvalget på, fordi man på mange måter holder flere muligheter for fremtiden åpne og på den måten utsetter valget i tre år. Likevel vet vi at feilvalg er en kilde til senere frafall. Det er dermed viktig å styrke ungdom i valget de skal ta i overgangen til videregående. Denne økte tryggheten på å ta egne valg kan for mange deltakere være det som skal til for å velge riktig linje på videregående, slik at de forhåpentligvis trives bedre og dermed har større sannsynlighet for å fullføre utdanningsløpet.

Et veikart over framtiden

I figur 6.2 ser vi at litt over halvparten svarer at de vet mer om hva de vil gjøre i framtiden, enn før de var med i Flyt, men at omtrent én av fem i liten eller ingen grad vet mer om hva de vil gjøre i framtiden. I Flyt er som nevnt ikke poenget at deltakerne skal få mye ny informasjon om ulike skoler og linjer og tilbud de kan velge framover, og noen forteller at de hadde forventninger om at de kom til å få dette ved å være med i Flyt. Derfor kan noen ha blitt skuffet på dette punktet. Samtidig ser vi at mange mener at de vet mer om hva de vil gjøre i framtiden, noe som kan indikere at de gjennom å få innblikk i egne styrker og ved å legge en plan gjennom for eksempel metoden «veikart» nå vet mer om hva de vil gjøre. Se mer om denne metoden i kapittel 3.

Figur 6.2 Vet du mer om hva du vil gjøre i framtiden enn før du var med i Flyt? N = 133.

Innsikt i hvilket valg som passer den enkelte er avgjørende i en overgang for å begrense feilvalg, men det hjelper lite å ha et egnet og godt gjennomtenkt mål dersom man ikke har en plan for hvordan man skal komme dit. I de kvalitative intervjuene forteller flere deltakere om at de gjennom Flyt har fått en mer realistisk framtidsplan. «Veikart»-metoden kommer ofte fram i intervjuer, og for mange var det en ny og mer håndgripelig måte å tenke om framtiden på. En deltaker fortalte at framtidsplanen hadde blitt mer oversiktlig og realistisk etter øvelser i Flyt:

Jeg har hatt en plan, men det har blitt mer oversiktlig. Og jeg har tenkt litt mer realistisk.

En rådgiver på skolen skal gi ungdommer som er i tvil, tilpassede råd for hva de bør gjøre i framtiden. En studie vi henviste til i forrige kapittel, viser imidlertid at rådgivningen kan være klassetilpasset, der elever med ulik bakgrunn blir rådet til ulike valg. I tillegg er rådgivningen på skolen naturlig nok ikke like omfattende som Flyt, den er som regel begrenset til maksimum noen timer med rådgivning, og det er ikke det samme rommet for å prøve ut ulike verktøy og aktiviteter på som i Flyt. Det er det heller ikke alle ungdomsskoleelever som har behov for, men vi vet at deltakerne i Flyt skiller seg fra sammenlikningsgruppen på noen områder, som eksempelvis selvfølelse. Å trygge nettopp disse ungdommene i egne styrker og bygge framtidsplanen deres ut fra dette er dermed en god måte å forebygge mot senere frafall på.

Dette viser at for flere har Flyt gitt mer innsikt både i hvor man skal, og hvordan man skal komme seg dit. Mens videregående og livet etter det ligger fjernt i horisonten for mange i begynnelsen av ungdomsskolen, begynner dette å nærme seg med stormskritt når elever går på 10. trinn og fristen for å søke studieplass nærmer seg. Dette kan for flere komme brått på. Selv om de har hatt en tanke eller plan om hvordan de ser for seg livet sitt, har ikke alle tenkt gjennom eksempelvis om de har gode nok karakterer, eller mulighet for å få det, for å komme inn der de vil. At Flyt kan komme inn på dette tidspunktet i deltakernes liv, er en god hjelp på veien videre, forteller mange.

Flyt har vært med på at jeg skal vite hva jeg skal, de har latt meg tørre å si drømmer høyt og sette opp en plan, et veikart, for å finne ut av hvordan jeg kan klare det. Jeg stod mellom musikk og en annen linje, men det er musikk jeg helst vil, og da har jeg blitt trygget til å søke det.

Deltakeren som er sitert over forteller at hun nå vil følge drømmen sin og velge en litt annen linje enn andre. Selv om det er for tidlig å si hvorvidt dette er et godt valg for akkurat denne deltakeren, vitner dette om et godt gjennomtenkt valg, noe som gir indikasjoner på at deltakeren i mindre grad vil gjøre omvalg senere. En studie av elever som har falt fra videregående skole, viser at noen gjorde en form for negativt eller blindt valg da de søkte linje (Reegård & Rogstad 2016). Dette innebærer at elevene først og fremst er sikre på hva de ikke vil velge, og da særlig at de ikke vil velge studiespesialisering. I dette valget blir hva de velger seg til, mindre viktig, så lenge det ikke blir «mer av det samme». Med dette som bakgrunn

er det lett å velge feil, og et slikt negativt valg kan føre til senere frafall. De som ikke vil gå videre på studiespesialisering, vil i et møte med en rådgiver på skolen fort bli presentert for yrkesfag, men denne gruppen ønsker seg ikke nødvendigvis dit, og det gir heller ingen god begrunnelse for hvilken type yrkesfaglig linje man eventuelt vil velge. Da er det heller ikke så rart at det for dem ender med omvalg, eller i siste instans bortvalg av skolen. Å bli trygg på hva som passer for dem, er dermed med på å gjøre dette valget til noe positivt, man velger noe man liker, og man har planen klar for å nå dit.

Fravær og nærvær på skolen

Redusert skolefravær er et av målene med Flyt. Høyt fravær kan være et tegn på at en elev er på vei ut av skolen. Å være mye borte fra undervisningen har også negative effekter i seg selv, med potensielt tapt læring og kontakt med miljøet og faget. Dette virker igjen inn på prestasjonene, engasjementet og motivasjonen for skolen. Frafall i et prosessuelt perspektiv starter ofte med fravær, samtidig som fravær kan være et symptom på nettopp synkende motivasjon for skolen. Det er med andre ord ikke gitt hva som kommer først av disse faktorene, og det er nærliggende at det er faktorer som gjensidig påvirker hverandre.

I nullpunktsanalysen kom det imidlertid tydelig fram at deltakerne i Flyt generelt hadde lavt eller ikke noe fravær fra skolen. På spørsmålet om fraværet deres hadde blitt påvirket av å være med i Flyt, svarte flere enn åtte av ti enten at fraværet deres var omtrent det samme som før de var med i Flyt, eller at andre ting hadde påvirket endringen i fraværet, eller at de ikke visste (ikke vist i figur).

Selv om fraværet fra skolen er lavt, er det imidlertid ikke gitt at det mentale nærværet på skolen er tilsvarende høyt. Studier viser at erfaringer tidlig i utdanningsløpet har sammenheng med utfall som frafall senere, som at det eksempelvis er en klar sammenheng mellom resultater på nasjonale prøver på femte trinn og sannsynligheten for å gjennomføre videregående opplæring (SSB 2018). Karakterer fra 10. trinn har stor forklaringskraft for senere frafall i videregående, i tillegg til en direkte sammenheng med framtidig lønn når ungdommen etter hvert kommer inn i arbeidslivet (Markussen, Daus & Hovdhaugen 2020). Selv om elever på ungdomsskolen ikke nødvendigvis har høyt fravær, er det viktig at deres mentale nærvær i undervisningen og evne til å ta til seg læring som skjer i klasserommet, er høyt, da dette gjør dem mer motstandsdyktige mot senere frafall fra videregående.

Vi har allerede i dette kapitlet beskrevet at Flyt-gruppen ikke skiller seg nevneverdig fra sammenlikningsgruppen når det gjelder motivasjon for skolen, men samtidig fortelles det om i intervjuene at Flyt kan ha økt nærværet på skolen for flere. I intervjuene fortelles det om mer aktivitet i timene og økt konsentrasjon fordi de nå har en plan for fremtiden som gir motivasjon for å prestere. En deltaker forteller om mer muntlig aktivitet i timene på skolen:

Jeg er mer muntlig aktiv i timene, det merker læreren. Jeg er ikke trygg på meg selv enda, men jeg svarer på det jeg kan, nå.

En annen forteller om at det er enklere å få gjort oppgaver til fristen etter Flyt:

Jeg har satt meg mål med skolen før, og det skjer ikke. Etter jeg kom hit, jeg er fortsatt dårlig på å prioritere, men jeg får gjort ting til fristen.

Mange av deltakerne trakk også fram hvordan Flyt hadde fått dem til å lage en mer realistisk plan for framtiden, og det kan se ut som om dette har motivert mange for skolearbeidet. Med bedre oversikt over hva som er målet, og hva som faktisk trengs av eksemplvis karakterer for å nå det målet, har flere fått økt motivasjon til å jobbe mot målet. To deltakere forteller:

Jeg har blitt mer fokusert til å følge med i timen, for Flyt fikk meg til å innse hva jeg må gjøre for å oppnå drømmene mine.

Det var motiverende å finne mer ut av hva jeg vil fremover, da ble jeg mer motivert for skolen, og jeg ser en tydeligere plan med det.

Dette viser at deltakerne opplever økt trygghet i å ta egne valg, kombinert med en realistisk og oversiktlig framtidsplan kan det ha økt nærværet på skolen for deltakerne. Selv om høyt skolefravær ofte er et symptom på at man begynner å slite og står i økt fare for å falle fra, er også lavt nærvær, som at man ikke følger med i timen eller ikke leverer oppgaver til fristen, et steg mot dette. De fleste deltakerne i Flyt hadde ikke mye skolefravær, og kanskje er deltakerne for unge til at redusert fravær kan være et mål med Flyt. Derfor er denne indikasjonen på økt nærvær på skolen desto viktigere, fordi det kan være bedre egnet til å fange opp de som begynner å slite med skolen og motivasjon.

Innledningsvis beskrev vi livsmestring som et samlebegrep for flere typer kompetanse, der tre typer peker seg ut: personlig kompetanse, sosial kompetanse og faglig kompetanse. Mens de to første i større grad har vært vektlagt i de foregående kapitlene, handler mye av diskusjonen rundt nærvær i skolen om faglig kompetanse, som omfatter kognitive og faglige ferdigheter. Flyt er ikke en type leksehjelpsprogram eller liknende for å direkte øke deltakernes faglige ferdigheter, men i dette kapitlet har vi vist hvordan Flyts metodikk kan føre til mer nærvær i undervisningen for deltakerne.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett hvordan økt kunnskap om veivalg og aktuelle muligheter framover kan beskytte ungdom i en risikoposisjon for frafall, samtidig som en klarere retning kan føre til økt motivasjon for skolen. Allerede før deltakelsen i Flyt svarer deltakerne at de har høy motivasjon for skolen. Etter Flyt svarer mer enn seks av ti deltakere at de har blitt tryggere på å ta egne valg. Denne høye andelen sett i sammenheng med tidligere forskning på feilvalg og frafall er et særlig positivt funn. Selv om ungdommene i Flyt ikke skiller seg fra sammenlikningsgruppen når det gjelder motivasjon for skolen, vet vi at mange av dem er i en ekstra sårbar posisjon.

I Flyt er søkelyset på å hjelpe deltakerne med å finne sine styrker og hva som er viktig for dem, og legge dette til grunn for veivalget de står overfor. Litt over halvparten av deltakerne svarer at de vet mer nå om hva de vil gjøre i framtiden, enn før de var med i Flyt, mens omtrent én av fem i liten eller ingen grad vet mer om hva de vil gjøre i framtiden. At mange mener at de nå vet mer om hva de vil gjøre i framtiden, kan indikere at de har fått innblikk i egne styrker, og at det å legge en plan gjennom for eksempel metoden «veikart» har hjulpet dem.

Redusert fravær er et av målene med Flyt. I nullpunktsanalysen kom det imidlertid tydelig fram at deltakerne i Flyt generelt hadde lavt eller ikke noe fravær fra skolen. Selv om fraværet fra skolen er lavt, er det imidlertid ikke gitt at det mentale nærværet på skolen er tilsvarende høyt. Studier viser at erfaringer tidlig i utdanningsløpet har sammenheng med utfall senere, og karakterer fra 10. trinn har stor forklaringskraft for senere frafall fra videregående (Markussen, Daus & Hovdhaugen 2020). I intervjuene fortelles det om mer aktivitet i timene og økt konsentrasjon fordi de nå har en plan for framtiden som gir motivasjon for å prestere. Mange av deltakerne trakk også fram hvordan Flyt hadde fått dem til å lage en mer realistisk plan for framtiden, og det kan se ut som at dette har motivert mange for skolearbeidet. Dette viser at økt trygghet når det gjelder å ta egne valg, kombinert med en realistisk og oversiktlig framtidsplan, kan ha økt nærværet på skolen for deltakerne.

7 Avslutning: Flyt gjør en forskjell

Denne rapporten handler om et livsmestringsprogram, Flyt, og spørsmålet er om dette tiltaket bidrar til å styrke ungdom på 10. trinn slik at de blir bedre rustet til å fullføre og bestå videregående opplæring. De foregående analysene har vist at Flyt gjør en forskjell for deltakerne. Betydningen er særlig stor når det gjelder selvfølelse og trygghet i å møte nye mennesker: Etter å ha vært med i Flyt er ungdommene på om lag samme nivå som andre ungdom. Det er også økning i andelen som gleder seg til å gå på skolen, sammenliknet med andelen som svarer dette før de var med i Flyt. Dessuten forteller deltakerne at de både vet mer om hva de vil bli og ikke minst at de er mer selvstendige når det gjelder å velge retning på videregående skole.

Innledningsvis framsatte vi fire problemstillinger. I analysene besvares disse spørsmålene gjennom fokus på fire sårbarhetsdimensjoner, som også fungert organiserende på framstillingen:

- livsmestring
- vennskap og sosiale relasjoner
- sted og familie
- veivalg, motivasjon og fravær fra skolen

I det følgende vil vi oppsummere noen av de sentrale funnene i fem punkter.

Økt mestringsfølelse

Analysene viser at deltakelse på Flyt virker etter intensjonen ved at deltakerne oppgir å ha høyere mestringsfølelse etter deltakelse enn de hadde da de startet. Funnet underbygges ytterligere om vi sammenlikner deltakerne med andre ungdommer som ikke har deltatt i Flyt. Mens den opplevde mestringen var lavere blant deltakerne på Flyt før tiltaket startet, er mestringsopplevelsen på tilnærmet samme nivå som blant andre ungdom etter avslutning av Flyt. På den måten bidrar Flyt til en *normalisering* når det mestringsopplevelsen blant deltakerne. En endring som resulterer i at ungdommene i Flyt er tilnærmet like andre ungdommer når det gjelder opplevd mestring.

Vi har også sett på deltakernes selvfølelse. Før deltakelse på Flyt har en betydelig andel av deltakerne et negativt selvilde. Analysene indikerer at deltakere i Flyt blir *mer robuste*, noe som innebærer en bedring i opplevelsen av å håndtere sentrale forhold som konflikter, stress og følelser.

I tillegg styrker deltakelse på Flyt selvbildet blant deltakerne. Flertallet av deltakere i Flyt og sammenlikningsgruppen har et godt selvilde. Da vi samlet inn data om deltakerne i Flyt før oppstart, var andelen med negativt selvilde noe høyere enn andelen i sammenlikningsgruppen. Dette var ikke uventet, men kan snarere forstås som en forklaring på hvem som ble rekruttert til Flyt. Dataene vi samlet inn

underveis og etter avslutning av Flyt indikerer at deltakere i Flyt nærmet seg sammenlikningsgruppen med hensyn til selvbilde. Etter Flyt er det likevel en noe større andel blant deltakerne på Flyt som har negativt selvbilde enn blant ungdommer i sammenlikningsgruppen. Gitt at Flyt er et tiltak med begrenset varighet og intensitet er det trolig grunn til å være svært fornøyde med at tiltaket lykkes i å igangsette endringer for en del av gruppen, om enn ikke alle.

Deltakerne er bedre rustet til å møte nye mennesker

Et mål med Flyt er at deltakerne skal etablere nye vennskap, samt gjøre dem tryggere når de møter nye mennesker. Antakelsen er at vennskap er avgjørende, og ikke minst at relasjonelle ferdigheter kan bidra til å gjøre overgangen til videregående skole lettere, og derigjennom fungere som beskyttelse mot senere frafall. Resultatene indikerer at Flyt virker etter intensjonen. Flertallet (seks av ti) mener at det har blitt lettere å snakke med nye mennesker etter at de ble med i Flyt.

De innsamlede dataene viste at åtte av ti hadde minst en nær venn i klassen allerede før Flyt. Denne andelen var tilnærmet lik etter at tiltaket var avsluttet. At andelen lå så høyt allerede i utgangspunktet viser at potensialet for endring på dette punktet ikke var veldig høyt. Samtidig skal det også trekkes fram at analysene i rapporten også kan tolkes dithen at at det å ha en venn i klassen ikke i seg selv gir tilstrekkelig beskyttelse mot en opplevelse av utenforskap i forhold til fellesskap man gjerne skulle være en del av. Før og etter deltakelse i Flyt svarer om lag fire av ti at de har opplevelser med utenforskap av denne typen.

Bildet nyanseres ytterligere gjennom de kvalitative intervjuene, hvor flere av deltakerne trekker fram at de opplever seg *mindre utenfor* etter å ha vært med i Flyt. Ikke minst var det en dominerende fortelling at de satt stor pris på møter med nye mennesker som de fikk gjennom å være med i Flyt. Flere ga uttrykk for at de gruet seg til at tiden med Flyt var over, og at de ville savne å treffe alle de nye vennene de hadde fått i Flyt.

Forskjellig oppvekst i ulike deler av landet

Stedet man er bosatt, og familien man vokser opp med har stor betydning for den enkelte. Deltakerne på Flyt er bosatt på ulike steder, som er forskjellige med hensyn til muligheter og verdier knyttet til videre utdanning. Familiene er også ulike. Mens noen familier er svært engasjerte i videre utdanning, er det andre familier som er mindre velfungerende.

Flertallet av deltakerne i Flyt har erfaring med utenforskap på stedet de har vokst opp. Mange framholdt at et Flyt var viktig for dem fordi det ga dem mulighet til å treffe nye ungdommer på stedet. En betingelse for at møtene på Flyt skulle fungere, ble vi fortalt, var at de allerede etablerte sosiale hierarkiene fra skole og fritidsaktiviteter ikke ble reproduisert på Flyt. Kort sagt, alle kunne ikke være med

om deltakerne skal sikres en ny start. I intervjuene kom det fram at flere av deltakerne ikke hadde kommet dersom hele klassen hadde vært med i Flyt.

Deltakerne tryggere på å ta valg om videre utdanning

Deltakerne i Flyt går på 10. trinn og var i ferd med å finne ut hva de skulle velge videre. Mer enn seks av ti deltakere svarer at de har blitt tryggere på å ta egne valg etter at de har vært med i Flyt. Denne høye andelen sett i sammenheng med tidligere forskning på feilvalg og frafall viser et særlig positivt funn. Frafall kan forstås som en prosess som starter lenge før den enkelte elev dropper ut.

Redusert fravær er et av målene med Flyt. Analysene viste imidlertid at deltakerne i Flyt hadde lavt fravær fra skolen. Det er imidlertid ikke gitt at det mentale nærværet på skolen er tilsvarende høyt. I intervjuene fortelles det om mer aktivitet i timene og økt konsentrasjon fordi de nå har en plan for framtiden som gir motivasjon for å prestere. Mange av deltakerne trekker også fram hvordan Flyt har fått dem til å lage en mer realistisk plan for framtiden gjennom metoden «veikart», og det kan se ut som at dette har motivert mange for skolearbeidet. Dette viser at økt trygghet i å ta egne valg, kombinert med en realistisk og oversiktlig framtidsplan, kan ha økt nærværet på skolen for deltakerne.

Mer robuste etter deltakelse

I det analytiske rammeverket, som vi skisserte i rapportens innledning skrev vi om resiliens. Dette handler om hvordan ungdommer kan gjøres mer robuste, gjennom å få kompetanser som gjør dem bedre i stand til å håndtere motstand. Et mål med Flyt er nettopp at de unge skal bli robuste, noe som i neste omgang antas å forebygge frafall på lengre sikt.

I et prosessuelt perspektiv kan frafall forstås som et resultat av følgefeil. Et eksempel fra deltakere på Flyt, hvorav mange har sosiale utfordringer og langvarig erfaring med utenforskap, er hvordan det over tid kan gi faglige utfordringer i tillegg. En som gruer seg til friminuttet får trolig ikke med seg så mye av det faglige som skjer i timene. I beste fall kan følgelig Flyt forstås og fungere som en metode for å forebygge prosesser som over tid vil kunne lede til frafall. Analysene i denne rapporten gir gode resultater. Om det er tilstrekkelig til å snu ungdom på vippen er det imidlertid for tidlig å trekke sikre slutninger om ettersom frafall først måles fem til seks år etter at de begynte på videregående skole.

Utfordringer for Flyt videre

Analysene viser at Flyt fungerer på flere av delmålene. Samtidig er det gjenværende utfordringer. I rapportens avslutning vil vi peke på tre utfordringer:

- (i) *Rekrutterer man de riktige ungdommene?*

I beskrivelsen av Flyt går det fram at programmet er rettet mot ungdommer som er sårbare, men også andre ungdommer som ikke har særlige utfordringer i

hverdagen. Spørsmålet er likevel hvilken profil deltakerne skal ha. Et eksempel er knyttet til vennskap. Vi så i det foregående at mange av Flyt-ungdommene hadde vennskap i klassen, noe som resulterte i at potensialet for endring gjennom Flyt var begrenset på dette området. Når det er sagt skal det også legges til at opplevelsen av utenforskap var en gjennomgående følelse, som var aktuell for de fleste av deltakerne i Flyt.

Det er likevel relevant til å utfordre rekrutteringen av ungdommer til Flyt, noe som er viktig å holde opp mot vurderingen av hvorvidt programmet er vellykket eller ikke. Det finnes mange moralske og ideelle grunner til å velge ungdommer med størst frafallsrisiko, samtidig som man med en slik gruppe trolig vil lykkes i mindre grad enn om man i stedet velger ungdommer som i all hovedsak klarer seg godt. Motargumentet mot å velge denne gruppen er at mange av dem trolig ville klart seg fint uansett, det tar kanskje bare litt lengre tid (jf. Vogt 2017). Vurderingen i forarbeidet til Flyt (Reegård og Rogstad 2018) var at det framstår som mest hensiktsmessig å rekruttere ungdom på vippen til et program som Flyt, som er begrenset hva gjelder varighet og intensitet. Trolig er man følgelig ganske nær denne gruppen i den rekrutteringen som er gjort, men kan vurdere om man også skulle åpne for noen flere med større utfordringer.

(ii) Etablere suksesskriterier

Det andre punktet følger i stor grad av det første, og handler om at det i den kommende perioden bør etableres suksesskriterier. Dels kan det handle om delmålene, dels om hovedmålet. Til det sistnevnte, reduksjon i frafall, er det viktig å klargjøre hvor stor reduksjonen skal og bør være for å konkludere med at programmet er vellykket eller ikke. To åpenbare mål kan være at nedgangen innebærer at samfunnet sparer mer enn kostnaden ved å gjennomføre tiltaket. Gjennom samfunnsøkonomisk analyse vil det være mulig å etablere estimater for hvor stor nedgangen i frafallsraten må være for at det skal være lønnsomt. Et annet mål er at nedgangen er slik at frafallsprosenten er lik for tiltaksgruppen som i gjennomsnitt for samfunnet for øvrig.

(iii) Oppfølging etter Flyt

I analysene så vi at mange av de unge var særlig opptatt av de sosiale aspektene ved Flyt. Mange hadde en venn, men de erfarte likevel at de opplevde seg som utenfor i fellesskap de gjerne ville vært en del av. Et program som Flyt kan neppe ha som mål å endre på alle de sosiale relasjonene som de unge inngår i. Mer påfallende var det at en stor andel av de unge var lei seg fordi Flyt var over, fordi Flyt var blitt et viktig møtested for dem. Spørsmålet er derfor om Flyt burde vare lenger enn det som er tilfellet i dag.

Summary

In this report we have evaluated «Flyt» («Flow»), which is a programme in life skills for adolescents in 10th grade. The participants include many young people in vulnerable life situations. The main question is whether the Flyt programme helps support the participants in ways that make them better prepared to complete and pass upper secondary education. The fundamental idea behind the programme is to provide young people with methods and competencies that improve their ability to complete their school education. The report addresses four questions:

- To what extent do the participants feel that their life skills have improved?
- Does participation in the Flyt programme lead to more friendships?
- Does participation in the Flyt programme increase school attendance?
- To what extent do the participants report to have gained better insight into their own wishes and choices for the future?

The analyses are based on quantitative and qualitative data, and importantly, we have had the opportunity to follow the Flyt programme from its inception. As a result, we have observed the three cohorts that had completed the programme by February 2021. To measure changes before, during and after participation, we have contacted the participants at different times. In addition, we have comparable data from a group of non-participants, consisting of 10th-grade adolescents from the same locations. Moreover, we have interviewed a sample of parents and leaders of the Flyt programme. The quantitative data give us insight into general patterns and any changes that have occurred over time, while the quantitative interviews provide insight into more complex issues and causal relationships.

As regards recruitment of participants, the Flyt programme targets adolescents in 10th grade, and young people in vulnerable situations are given special priority. Many of them are apparently high-functioning in daily life. They are chosen because their teachers or others believe that they are at a higher risk of attrition than others. They are hanging in the balance, and the Flyt programme was established at the time they were facing a choice of specialisation for upper secondary. School absence was not a major problem for the adolescents in the programme. Accordingly, we can say that it should be regarded mainly as a preventive programme. The general challenge for the adolescents was associated with prolonged experience of exclusion, which could result in education-related challenges later.

Main findings

The Flyt programme makes a difference for the participants. In particular, the programme has an effect on perceived self-esteem and confidence when meeting new people. After having attended the programme, the participants are at

approximately the same level as other adolescents, which must be considered a highly positive outcome. When compared to before the programme, we can also see a marked increase in the proportion who are looking forward to going to school. Furthermore, the participants report to know better what they want to be, and not least that they are able to make a more independent choice of specialisation for upper secondary. Other issues that are important for the adolescents, such as issues related to their families and the places where they have grown up, are not as amenable to change by a programme that has a limited duration and intensity.

In more detail, the findings can be summarised in five items:

(i) «Flyt» enhances the participants' self-efficacy

The analyses show that participation in the Flyt programme works as intended, since the participants report higher self-efficacy after completion. This finding is further corroborated when the programme participants are compared to non-participants. While the programme participants reported lower levels of self-efficacy before attending, their perception of self-efficacy is approximately on par with that of other adolescents after completion. Thus, the Flyt programme helps achieve a *normalisation* when it comes to self-efficacy among the participants, and this change enables the adolescents in the programme to approach the level of their peers in terms of self-efficacy.

We have also examined the participants' self-esteem. Prior to the programme, a significant proportion of the participants had a negative self-image. The analyses indicate that programme participants become *more robust*, which is indicative of a better ability to handle such key issues as conflicts, stress and emotions.

Furthermore, the Flyt programme helps enhance the participants' self-image. The majority of the participants and the reference group all have a positive self-image. Data collected before the programme show that the group of participants included a somewhat higher proportion with a negative self-image than the reference group. This was not unexpected, and should rather be understood as a reflection of who was recruited to the programme. Data collected during and after the implementation of the programme indicate that the participants approached the level of the reference group in terms of self-image. After completion, there is nevertheless a somewhat larger proportion among the programme participants who report to have a negative self-image, when compared to the reference group. Given that the Flyt programme has a limited duration and intensity, it can be claimed to have been reasonably successful in initiating changes for part of the group, although perhaps not all participants.

(ii) «Flyt» makes the participants better prepared to meet new people

Forging of new friendships and increasing the participants' confidence when meeting new people was one of the objectives of the Flyt programme. Positive experiences in meeting new people may help ease the transition to upper secondary school and thereby protect against attrition. The majority (six out of ten) feel that the Flyt programme has made it easier for them to talk to new people.

The data collected indicated that most of the participants (eight out of ten) had at least one close friend in their class before and after attending the programme. Accordingly, the absence of some types of contacts in their own class was not a general problem among those who were recruited. The analyses show, however, that having at least one close friend is no guarantee against the experience of being excluded from communities that you would like to join. Both before and after attending the programme, approximately four of every ten participants report that they experience this form of exclusion. However, this impression is moderated in the qualitative interviews, where many of the participants report feeling *less excluded* after having attended the programme. Not least, their appreciation of meeting new people as a result of attending the programme was a dominant narrative. Many of them stated that they were sorry that their time in the programme was over, and that they would miss meeting all the new friends they had found while in the programme.

(iii) Childhood and adolescence vary in different parts of the country

The place where we live and the family that we grow up in have a large impact on us as individuals. The programme participants live in different communities that vary in terms of opportunities and values associated with further education. The families are also different; while some families value further education highly, others are less well-functioning.

The majority of the programme participants have experienced exclusion in their local community. Many of them stated that the programme was important to them by providing an opportunity to meet new peers locally. We were told that one precondition for the programme to function was that the already established social hierarchies in school and leisure activities were not reproduced in the programme. In other words, in order to provide the participants with a new start, not everybody could be included. In the interviews, many of the participants stated that if their entire class had been included, they would have refused to attend the programme.

(iv) «Flyt» increases the participants' confidence in making choices for further education

The programme participants are tenth-graders and were in the process of finding out what to choose next. More than six of every ten participants report feeling more

confident about making their own choices after attending the programme. Seen in the context of previous research on misguided choices and attrition, this high proportion is an especially positive finding. Attrition can be understood as a process that starts long before the student in question finally drops out of school.

Reducing absence is a further programme objective. However, the analyses showed that the participants were not frequently absent from school. We cannot take for granted, however, that they were also mentally present to the same extent while at school. In the interviews, they report higher activity during classes and better concentration, because they now have a plan for the future that motivates them to perform better. Many of the participants also highlight the way in which the programme has persuaded them to prepare a more realistic plan for the future with the aid of the «roadmap» method, and it seems as though this has motivated many of them for school work. This shows that increased confidence in making personal choices, combined with a realistic and clear plan for the future, can have helped the participants increase their school attendance.

(v) More robust after the programme

The «Flyt» programme aims to make the adolescents more robust, which in turn may help prevent attrition in the long term. The analyses indicate that the participants become more robust in areas that can help prevent later attrition. In a process perspective, attrition can be understood as a result of consequential failure. One example provided by the programme participants, many of whom face social challenges and have long experience of exclusion, is how this can result in challenges related to school performance over time. Someone who dreads the school break is unlikely to pick up much of the academic content while in class. At best, the Flyt programme can accordingly be understood and function as a method for preventing processes that over time may lead to attrition. The analyses in this report indicate good results. However, it is still too early to draw any conclusions as to whether it will be sufficient to turn the tide for adolescents who are hanging in the balance, since attrition can be measured only five to six years after the participants have enrolled in upper secondary school.

Referanser

- Adams, R. E., Santo, J. B., & Bukowski, W. M. (2011). The presence of a best friend buffers the effects of negative experiences. *Developmental Psychology*, 47(6), 1786–1791
- Bakken, A. & Elstad, J. I. (2012). Sosial ulikhet og eksamensresultater i Oslo-skolen. Trender i perioden 2002–2011. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, Vol. 12.
- Berg, Aurora (2021), *Klassetilpasset rådgiving*. I Hansen, Marianne Nordli og Ljungren, Jørn, (red.) *Arbeiderklassen*. Oslo: CappelenDamm.
- Bjørnset, Mathilde, Bråten, Beret, Gjefsen, Hege, Kindt, Marianne Takvam og Jon Rogstad (2020) *Kompetanse for inkluderende barnehage- og skolemiljø*. Rapport nr 25. Oslo: Fafo.
- Drange, Nina, Hege Gjefsen, Marianne Takvam Kindt og Jon Rogstad (2020). *Suksess og besvær. Evaluering av fraværs grensen i videregående opplæring*. Rapport 09. Oslo: Fafo
- Durlak, J., Weissberg, R., Dymnicki, A., Taylor, R., & Schellinger, K. (2011). The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions. *Child Development*, 82(1), 405–432.
- Elovainio, Pulkki-Råback, Jokela, Kivimäki, Hintsanen, & Hintsala. (2012). Socio-economic status and the development of depressive symptoms from childhood to adulthood: A longitudinal analysis across 27 years of follow-up in the Young Finns study. *Social Science & Medicine*, 74(6), 923–929.
- Eriksen, I. M. & Lyng, S. T. (2018). *Elevenes psykososiale miljø: Gode strategier, harde nøtter og blinde flekker i skolemiljøarbeidet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Eriksen I.M & Andersen, P. L. (2021). *Ungdoms tilhørighet, trivsel og framtidsplaner i Distrikts-Norge. En flermetodisk analyse av betydningen av bosted, kjønn og sosio-økonomiske ressurser*. Rapport nr 2. Oslo: NOVA
- Falch, Torberg, Johannesen, Anne Borge, Strøm, Bjarne (2009). *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Trondheim: Senter for økonomisk analyse.
- Frostad, P., Pijl, S. J. & Mjaavatn, P. E. (2014) Losing All Interest in School: Social Participation as a Predictor of the Intention to Leave Upper Secondary School Early, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 59:1, 110–122, DOI: 10.1080/00313831.2014.904420.
- Gambetta, D (1987) *Were they pushed or did they jump? Individual Decision Mechanisms in Education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goswami, H. (2012). Social relationships and children's subjective well-being. *Social Indicators Research*, 107(3), 575–588.
- Hansen, M. N. (1986). Sosiale utdanningsforskjeller. Hvordan har det vært forklart og hvordan bør det forklares. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol 27, nr 1:3–28.
- Heckman, J., & Kautz, T. (2013). Fostering and Measuring Skills: Interventions That Improve Character and Cognition. *OECD Education Working Papers no.110*, OECD Publishing, Paris.

- Helve, Helena & Karen Evans (2013), *Youth and Work Transitions in Changing Social Landscapes*. London: The Tufnell Press
- Hernes, Gudmund (19074). Om ulikhetens reproduksjon. Hvilken rolle spiller skolen? NAVF Utdanningspolitisk lys.
- Honneth, A. (1992). *Kampen om anerkjennelse*. Oslo: Pax.
- Hupfeld, Kelly (2010). *Resiliency Skills and Dropout Prevention*. Review of literature. Denver: ScholarCentric 1–8
- Knudsen, Knud (2021). Utdanning og ulikhet. I Grønmo, Sigmund, Nielsen Ann, Christensen, Karen (red.) *Ulikhet. Sosiologiske perspektiver og analyser*. (321–344). Bergen: Fagbokforlaget.
- Kochel, K. P., Bagwell, C. L., Ladd, G. W., & Rudolph, K. D. (2017). Do Positive Peer Relations Mitigate Transactions Between Depressive Symptoms and Peer Victimization in Adolescence? *Journal of Applied Developmental Psychology*, 51, 44–54.
- Lillejord, S., Børte, K., Halvorsrud, K., Ruud, E., & Freyer, T. (2015). Tiltak med positiv innvirkning på barns overgang fra barnehage til skole – En systematisk kunnskapsoversikt. *Kunnskapssenter for utdanning*.
- Lillejord, Sølvi, Kristoffer Halvorsrud, Erik Ruud, Konrad Morgan, Tor Freyr, Peder Fischer-Griffiths, Ole Johan Eikeland, Trond Eiliv Hauge, Anne Dåsvatn Homme og Terje Manger (2015) *Frafall i videregående opplæring. En kunnskapsoversikt*. Oslo: Kunnskapssenter for utdanning.
- Madsen, O. J. (2020). *Livsmestring på timeplanen – rett medisin for elevene?* Norge: Spartacus.
- Markussen, E., Daus, S. & Hovdhaugen, E. (2020) Fra 16 til 30 : Om utdanning, jobb og inntekt for 9341 unge fra Østlandet, 14 år etter at de gikk ut av tiende klasse i 2002. NIFU-rapport 2020: 2.
- Markussen, E., Lødding, B. & Sandberg, N. (2007) Bortvalg og kompetanse i videregående opplæring. Utdanning 2007.
- Markussen, S. & Røed, K. (2017). *Egalitarianism under pressure toward lower economic mobility in the knowledge economy?* IZA Discussion Paper No. 10664. <https://ssrn.com/abstract=2949100>.
- Markussen, E., & Seland, I. (2012). Å redusere bortvalg – bare skolens ansvar? En undersøkelse av bortvalg ved de videregående skolene i Akershus fylkeskommune skoleåret 2010–2011. *NIFU-rapport 2012:6*
- Nordahl, T. (2000) *En skole – to verdener : et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elev- og lærerperspektiv*. Oslo : Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Reegård, Kaja og Jon Rogstad (2016) *De frafalne. Hvem faller fra og hvorfor*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Reegård, Kaja og Jon Rogstad (2018). *Motivasjon og mestring. Forprosjekt og gjennomføring av videregående opplæring*. Notat 13. Oslo: Fafo
- Reisel, Liza & Teigen, Mari (2014). *Kjønnsdeling og etniske skiller på arbeidsmarkedet*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Rogstad, Jon (2021) *From zero to hero. Om fleksible læringsarenaer, frafall og veien tilbake*. Rapport 06. Oslo: Fafo

Rosen, Jeffrey A., Siri Warkentien & Susan Rotermund (2019). Stopping Out versus Dropping Out: The Role of Educational Resilience in Explaining on-Time Completion of High School. *American Journal of Education* 125 (1): 259–287.

Sabates, Ricardo, Akyeampong, Kwame, Westbrook, Jo, & Hunt, Frances (2010). *School Drop out: Patterns, Causes, Changes and Policies*. Background paper presented for the Education for all Global Monitoring Report 2011.

Seland, I., Eriksen, I. M., Løvgren, M. & Sletten, M.A. (2020). *Evaluering av ordning med fylkesvise mobbeombud for barnehage og grunnskole. Utvidelse til landsdekkende ordning 2018–2020*. NOVA Rapport 11/20

Shean, Mandie (2015). *Current theories relating to resilience and young people. A literature review*. Melbourne: Victorian Health Promotion Foundation.

SSB. (2018). Gjennomføring av videregående opplæring etter 5 år (2013–18) etter resultater på nasjonale prøver på 5. trinn, fordelt på persentiler, i prosent. *Statistisk sentralbyrå*.

Studiebarometeret (2020) NOKUT.

Thrana, Hilde M. (2016). Ungdommenes forklaringer på hvorfor de ikke fullfører videregående opplæring, i Reegård, Kaja og Jon Rogstad (red.) (2016). *De frafalne*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Vogt, Kristoffer Chelsom (2017). Vår utålmodighet med ungdom. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 58(1): 105–119.

Ziehe, T. (1989). *Ambivalencer og mangfoldighed*. København: Politisk Revy.